

Како да прослаavimo 19. октобар?

(Писмо уреднику „Зоре“)

Драги Ашо,

Ти од мене тражиш да и ја своју кажем о томе, како да достојно прослаavimo успомену Његошеву, о 50-годишњици Пјесникове смрти, дана 19. октобра ове године? И ти уједно питаш: шта ја велим о приједлозима изнесенијем у октобарској свесци лањске *Зоре*?

Одазваћу се твоме позиву врло радо, ал' и врло кратко. Мени се чини да су ваши приједлози изврсни, али да је час који преживљујемо прилично незгодан за таква подузећа. Своје великане могу вољно и достојно да прослављају само народи, који држе много до свога националног поноса, па су зато готови и на сваку жртву. А како ми, данас, у том погледу стојимо, биће боље не испитивати: код својих међусобних, понајчешће јалових спорова, Срби изгубише из вида и народну *срећу* и народни *понос*, те се данас руководе

понајвише сићушним идејама страначким. Велики идејал народне величине слабо се данас његује; он се некако раздробило у стотину ситних идејалића предјелних, локалних и, што је најгоре, индивидуалних. У такијем приликама, како да сав народ загријемо за идеју, за коју се хоће свијести, одушевљења, заједничког полета?

Па док би се радило о парастосима, свечаним сијелима, конференцијама и дивот-издањима Пјесникових дјела, о томе може још бити разговора; за такове је ствари могуће наћи присталица и у разнијем сектама, које се отуђише од старе свеопште народне религије; али како ћемо, по Богу брата, са спомеником, за који треба сутјечаја, импулса, одушевљења цијелог народа?

Сви се добро сјећамо, како је о трагу неколико година покренута мисао и склопљен одбор за подизање споме-

ника Симу Милутиновићу. Али, кад прође занос првога часа, Срби, забављени својим класичним међусобицама, закуњаше над својом патриотском наканом, која се ни до данас није остварила. Тако је, кашње, било и са спомеником Војислављевим; тако би, ваљда, било и са Његошевим.

У осталом, треба признати и ово: ми смо Срби одвећ сиромашан народ, да бисмо већ сада, и овако растројени, могли подизати споменике нашим заслужним људима. Ми се мучимо, како ћемо покренути или одржати један лист, који нам је потребан, као крух насушни, да се бранимо од нашијех злотвора. Ми се натежемо и док подигнемо једну школицу, први увјет живота, да нам се дјеца без своје школе — а код толико туђијех — не одрађају.

Ја с тога не бих био за ваш приједлог о споменику, пошто слабо вјерујем у могућност његова подизања, а најмање на Цетињу, гдје се још купе прилози за јавну болницу. Ја сам тврдо увјерен да и кад Црногорци (ако је то могуће) не буду више ратници, него мирни „уставовјерци“, који ће уживати сумњиве благодати каквог америкашког устава, ја сам увјерен да ће и тада у оном јуначком српском соју бити на гласу и на цијени *Горски Вијенац*. Владика Раде био је, доиста, пјесник који је стекао право на видљив споменик у својем народу; али се за тај споменик постарала сама природа, и он га је исти себи изабрао на самртној постели, споменик каквог је само Бог могао створити, створивши Ловћен.

Благодарно потомство, од Јадранског Мора до Балкана и Сент-Андрије, не треба дакле да — барем за сада — о томе главу разбија. Оно може да се пјеснику и на други начин одужи.

Што се мене тиче, кад већ хоћеш, драги Ато, да и моју о том питању чујеш, ево шта бих ја са своје стране предложио: *нек се оснује и 19. октобра о. г. на Цетињу свечано отвори, као државна установа, Народна Библијотека, којој би се темељ ударио бесплатним поклоном свих дојакешњих публикација научних академија и књижевних друштва на Словенском Југу, а која би се даље богатила и развијала даровима појединих родољуба и сталном, ако и чедном, годишњом субвенцијом књ. црногорске владе.*

Ако су просвјетни заводи, у опште, биљег напретка и развијене културе, оснивање овакијех завода знак је уједно и унапријеђеног државног живота, јер су само оне државе достојне да се културнијем назову у којима се напоредо са касарнама подижу и библијотеке. Црногорска пријестоница са својом *Народном Библијотеком* била би достојно крунисање големог просвјетног рада Њ. В. књаза Николе I., који је, заиста, Црну Гору преобратио у модерну државу и својим реформама највише допринио њеном *лајцизирању*.

Ето ти, мој Ато, како ја мислим да би требало прославити прво пола вијека од смрти Његошеве.

У Задру, априла 1901.

Марко Цар

Пјесништво

ДРАМА

Лежао је срушен на дугој арени,
Бездушно и н'јемо у зноју и пјени,
И док је звонио глас, тапштање људи,
Млаз је крви шиб'о из раздртих груди.

Шта је снив'о тада у потоњем часу?
Да ли златну младост што се у крв расу?
И веселу прошлост, дане тако драге,
И обале родне далеке Картаге?

Он се трже нагло... и из полујаве
Он отвори очи небеске и плаве,
Горд, ко бог поражен под оштрицом ножа;
Полумртав поглед мину преко ложа —

Видио је опет: бл'једа, пуна чара,
Сједила је она крај гордог цезара,
Изнад дивље руље, као Аурора
Над валовима узбурканог мора.

И док дивљим цирком орио се плесак
Суза једна слетје у крвави п'јесак...
Нико не зна да је крила суза она
Св'јет, већи нег небо, него васиона...

Париз.

Јован Дучић

ИЗ ПОСМРЧАДИ

— Авде Карабеговића Хасанбегова —

Ко пупољак...

Ко пупољак мали
Што је зимус снив'о
И у себи живот
И дах ружин скрив'о
Тако у мом срцу
Мирисава, мила
Пјесмица се крила.

Ал' чим прољет свану
И сунце ограну
Замириса цв'јет,
Мирис срце гану
Љубав-пјесма плану
И очара св'јет.

Ја те сањам...

Ја те сањам, у сну љубим
И на вреле стискам груди,
Па ти тепам љубав своју
Све док зора не заруди.

А кад мину слатки часи,
Рујна зора кад заплави,
С мога чела санак прхне —
Дигне застор црној јави.

Већ протјече...

Већ протјече жарко љето
Јесење се небо мути,
Хуји олуј, гране дрхћу,
А на њима лишће жути.

Око мене вјетар звижди
И мојом се косом титра,
Баш к'о што је играла се
Са мном моја младост хитра.

А ја стојим к'о споменик,
Мртви мрамор славних днева,
Срца немам, немам крви
Да ми хладно т'јело згр'јева.

Мутног ока поглед сврнем:
До хумке се хумка диже...
Шта ћу и ја овдје? Шта ћу? —
Идем мало гробљу ближе.

Кад јесењи вјетри...

Кад јесењи вјетри дуну
И гранчице сухе стресу,
А са грања густо лишће
Кад разаспу и однесу.
Хладни Бореј кад покида
Мирисава перца цв'јећу,

А кад поћу са висина
Пахуљице да пол'јећу.
Кроз поноћ ће хукнут' сова
И заграктат' вран злокобни, —
А мирно ће сн'јег засипат'
Нови један хумак гробни...

Пилипенда

Слика из горње Далмације

— Симо Матавуљ —

Пилип је спавао на огњишту, обучен, покривен хаљком, главом окренутом ка слабом пламену, који је лискао дно земљана лонца, објешена о веригама. Запаљено смреково сирово коријење давало је више дима него пламена, дим је плавио мрачну и тјескобну кућицу, дизао се под сламени кров, покушавајући да изађе кроз једини отвор на крову. Вјетар је хукао, сузбијао дим и повијао га по јадној кућици, те би се лице Пилипово намрштило и промолили се крупни, жућкасти зуби под четкастим просиједим брковима. На махове вјетар утоли и онда дим уграби прилику да се извуче, те се може разабрати унутрашњост кућице. У једном углу бјеше обичан сељачки кревет, испуњен сламом, али сав расклиман; у другом бјеше ставиво и на њему неколико хаљина;

према вратима је кош и над њим нахерена полица са неколико комада земљана посућа; око огњишта још два три лонца и толико троножних сточића. И то бјеше цијело покућанство Пилипа Бакљине!

У дворишту, ограђену сухомеђом, домаћица, Јела Пилипова, ситна жена, жута у лицу, тужна, вране и бујне косе, стојаше и посматраше на позитку два бременца смрекових пањева, помијешаних са неколико ситних грабових цјепаница, што су њих двоје са великом муком за два дана насјекли и прикупили по забрежју, над селом. Вјетар је ландарао њеним зубуном и бичевима косе, а она се нагињала и намјештала паневе, како ће товар изгледати већи. У прегратку гризао је ситан, риђ, готово сијед магарац, танких ногу, сама кост и кожа. Зваше се Курјел. Над њим, на таванцу, бјеше сложен товар јечмене сламе, Курјелова крма за цијелу зиму, а пред њим, на земљи, бјеше руковијет те сламе, његов јутрењи шкрти оброк, који је он гри-

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

зао лагано, готово сламку по сламку. Паметни и благи поглед Курјелов био је управљен час на домаћицу и њену работу, час на пијевца и двије кокоши, што према њему чучаху, гледајући га жалостиво; очевидно он их је жалио, особито веселу и лијепу Пйргу и радо би с њима дијелио своју сламу, кад би то за њих храна била. Само кад би вјетар сувише забијеснио, магарац би престао гристи и наћулио би уши...

Замислите још двадесетак таквих кућа и дворишта, а у главном, и са једнаком садржином, па онда десетак повећих и пространијих те ћете имати пред очима село Кричке у Петрову Пољу у горњој Далмацији. Село се разасуло на једном рубу равнице, под брежуљцима. Мала, од старине потамњела православна црква, склонила се за најгушћом гомилом кућа, ближе средини. Али у зачељу села, одвојена, зидала се велика, господска зграда, очевидно богомоља, која би доликовала каквој варошици, а не најсиромашнијем селу Петрова Поља! Бјеше већ изидана до крова.

Јела уђе у кућу треснувши вратницама. У исти мах, као договорно, и вјетар хукну јаче и пламен букну и вода у лонцу узаври, те се Пилип трже, сједе и погледа мутним очима збуњено око себе, па устаде, да се протегне. Тада се тек видје, да је прави Пилипенда, како су га обично у селу звали, јер кад диже руке поврх главе, умало не дохвати шевар на крову! Бјеше кракат, дуга врата и обле главе. Беневреци на њему бјеху сама закрпа, а некада црвена капа, сада од плијесни црна, натакла му се до клепастих ушију. Кад зијехну чинило се да ће прождријети лонац, а кад онако дронјав, изглодан и црн, са утонулим очима, попостаја непомичан на огњи-

шту, бјеше оличена глад, која је онда морила Петрово поље! Сједајући, Пилипенда хукну и рече:

— Дај, жено, ако хоћеш!

Јела извади из коша и стави преда њ земљану здјелу, у којој бјеху око двије прегршти кукурузова брашна, већма црна, него жута. Он се тренутно загледа, одмахну главом и захватив половину, сасу га у врелу воду, па мјешајом проврти кашу. Јела однесе остатак, а донесе неколико зрна соли и спусти их у отвор. Обоје стадоше гледати како кркља качамак, једући га очима. Најпослије Пилип скиде лонац, измијеша пуру и изручи је у дрвену здјелу. Па изађоше обоје пред кућу, да се умију. Курјел зањака угледавши господара.

Пошто обоје поново сједоше, прекрстише се и почеше полако, опрезно жватати, омјерајући несвјесно, брзо и кришом, једно другом залогаче. Кад већ бјеху при крају, Јела започе:

— Јадна ти сам, што ћу!? Како ћу сутра на причешће без повезаче?

Пилипенда слегну раменима, напи се воде па изађе из куће. Жена изиде за њим, те натоварише магарца. Јела бризну у плач:

— Нећеш узети за дрва ни пет бановаца, а четири ти требају за брашно. А, јадна ти сам, како ћу сутра? Гријех је!

Пилип се мало замисли, па уђе у магарећи преградак и изнесе најбољу кокош.

Јела, ужаснута, викну:

— Ма зар Пйргу? Хоћеш да продаш Пйргу!?

Пилипенда само рече: „Е, ја!“ па дохвати дугачки штап и пође за магарцем. Пут је водио мимо нову цркву. Пилип чу гдје га неко озго са цркве зовну, али се не хтједе осврнути, ни одговарати, него плуну пут радника, па похита даље. Пут је ишао

преко њива и изводио на цесту. Кад стигоше на цесту Пилипенда се осврте на планину Динару, која се бијелаше од снијега; тужним погледом прелети цијело Петрово Поље, које се црњаше у сухомразици; погледа жалостиво на сеоца што се нижу по рубовима и у машти му се приказа глад, та страховита утвара, која, ето већ четири мјесеца влада по тој пустоши, те већ многи подлегоше пасјој погибији.

То је било почетком године 1843. Због необично слабе љетине, још минуле јесени, завлада невоља по горњој Далмацији. Пред Божић мало је која кућа имала њешто жита, а због слабог саобраћаја у оно вријеме, жито је споро долазило с мора у градове, а бездушни трговци ударише превелике цијене и просу, а немоли јечму и ражи. Шумовити и сточни крајеви помагашу се којекако продајући дрва, хранећи се бијелим смоком, кољући стоку, продајући је у бесцијење, али голо Петрово Поље, нити има стоке ни шума! Кад се већ десило неколико смртних случајева од глади, онда опћина дрнишка, којој припада Петрово Поље, стаде оправљати и градити путове, плаћајући раднике кукурузом. Снажан и вриједан радник, као што бјеше Пилип, могаше зарадити пола оке кукуруза на дан, а толико бјеше доста за њих двоје, јер већ с јесени отидоше им оба сина у Приморје у најам. Али та благодат не потраја дуже од три недјеље; замијени је друга. Опћина прекиде радове, а среска власт набави доста жита и поче га дијелити народу на два начина: католицима на почек, бива, да отплаћују на оброке у новцу, након нове љетине; православнима пак среска власт поче поклањати кукуруз, никако друкчије, али под погодбом, да сваки кућни старјешина

који буде примао исхрану, мора пријећи у унијатску вјеру. Народ се смути. Агитација највише поче у сиромашним Кричкама, гдје не бјеше друге вјере, сјем православне. Стари, изнемогли поп настојаше да оразуми своју паству, али баш међу њеким знатнијима страх од глади надјача, те се поунијатише капитан, ађунто, чауш, (сеоски кнез, замјеник му и разносач службених писама) и још седам осам домаћина. Онда их власт поче хранити и поче им зидати нову, велику богомољу...

Пилип је ишао пут града за својим старим Курјелом, који је набадао танким ножицама, споро одмичући. Али га Пилип ни једном не ошину, нити га је икада тукао, јер му жао бјеше свога старога и одачног помагача у ратовању за опстак. Пак пожали и јадну Пјргу, која једном зараколи и залепета крилима, покушавајући ваљда да се отме. Он јој рече: „Еј, моја Пјрго, жао ми те, али ми је жалије себе! Оплакаће те Јела! Хоће, ље!“

Дабоме да је Пилипенда на свој начин и помало размишљао о злом удесу, који снађе њега и остале и везивао на то њека своја кратка разлагања. То му се највише врзло по мозгу кад би тако за својим магарцем ишао у град, а све се натуравало у облику питања. Питао се:

— Бого мој, зашто ли ти шаљеш глад на људе, кад је мени, јадном тежаку, жао и стоке која гладује? И зашто баш на нас тежаке, који те више славимо, него лацмани који су сити и обијесни? Али, опет, вала ти, кад смо ми најсиромашнији, најтврђи у вјери! Ено, капитана...

У томе чу иза себе тутан корака и упореди се с њим Јован Кљако, кричански чауш. Бјеше то омален, живолазан старчић, који је прије двадесет и пет година учествовао у ши-

беничкој буни против владике Краљевића, кад оно хтједе да поунијати православне Далматинце. Кљако под старост ипак превјери. Назва Бога и додаде :

— А, јадан, Пилипенда, смрзели се?

— Валај да хоћу да се укочањим овђе на сред пута, не бих зажалио?

— А, јадан, а што ти,... а што се ти не би уписао?

Пилипенда викну:

— Валај, нећу, па сад цркао од глади! А поцркаћете скоро и ви сви, па да вам је цар поклонио цијело Петрово Поље!

Кљаку не бјеше до смијеха, јер њему и друговима Пилип бјеше живи, оличени пријекор; ипак удари у смијех и поче извијати:

— Ама, Пилипенда болан, не учинисмо ни ми то од бијеса, нити мислимо остати у поганији, него, знаш, докле изимимо и да спасемо нејач и чељад па онда ћемо лако!

Пилип пљуну.

— Ја не знам хоћете ли лако и како ћете, али знам да вам образ не опра нико ни до вијека!

И опет пљуну.

Кљако се намршти, те ће опором:

— Блејиш, Пилипенда, али ћеш и ти бити унијат прије Ускрса!

Пилип стаде и одговори јачим гласом:

— Ја се уздам у мога српског Рјста! Ако ће ми помоћи, вала му, ако неће и онда му вала, јер ми је све дао, па ми све може и узети, и душу! А ти...

Кљако га прекиде:

— Мучи, Пилипенда! Ја сам царске вјере!

— А пасји сине, викну Пилип измахнувши штапином... Чекај да ти притврдим ту вјеру!

Али Кљако даде маха ногама.

Онда Пилип, изван себе од гњева свом снагом удари по сапима Кур-

јела. Овај стаде и окрете главу и тужни поглед на господара, а Пилипенда постидје се, па га обузе жалост, те сједе на перваз од цесте и заплака се.

Биоград.

На путу у јутро

— Милан Прибићевић —

Прозорје.

Свиће и снијег пада.

Лијепо је кад снијег пада, лијепо — бијело је све, и пут је бијел а бијело је и онуда гдје пута нема — све бијело.... Уковани, слећени поток са старим млином, сиједим старцем, што с накривљеном капом и испалим згрбљеним леђима на леду чучи. Жућкасто и црно врбље и грмље на обалама, брјегови наоколо са пространим пољима и голом, ријетком шумом. Оне мале кућице подераних кровова испод вијенаца, што нагнуте једна прама другој климају санане уморно главама, завршујући шапатам тужна причања дуге прошле ноћи, причања о старим временима и догађајима, кад је оно живот онако тежак био. — Само је ноћу звонило у Светом Духу, хрпе народа бјежале шумама, преко вода прелазили Турци, у пољима није било станова и нијесу још сијани били кланци..., св. Петка није стајала доље на путу а није било ни школе, лисице и вуци трчали су у чопорима преко пустих поља....

... Да, да — да, драга моја... тако је онда било

.

— Не, не видиш ти то све. Не видиш — не, са пута се не види тако далеко а и снијег пада... Не видиш ти, али знаш, да је то све око тебе и зато, баш зато је тако лијепо.

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

На путу кроз поља измиче гомилица дјеце. Иду у школу.

Снијег пада — сипа, сипа...

Читава мора малених пахуљица, њежних и лаганих као перје пливају зраком, лепршају једнако непрекидно, без одмора и престанка. Напријед, тамо гдје се пут у јутру бијели — пахуљице, десно и лијево дуж широкога поља и широм високог неба — опет пахуљице, а озада, све тамо над путем до оне црне шумице — сâмо њежно, бијело, снијежно перје. — Снијег сипа, сипа и жбуње крај пута пружа дрхћући своје влажне гранчице, читава јата малених бијелих снијежних птичица слијећу на њих, и гранчице се затресу страсно...

Лијепо је све, лијепо и бијело.

И торбачићи и шеширићи, хаљинице и опанци дјеце бијели...

Није то све на њима једнако, није не. Мићун има широке закрпљене материце опанке, Ђуро нема онако искићена торбака као Адамов Јован, он има само замазану платнену торбицу, коју брат љетом за овцам носи. Дмитров Лазо нема ни хаљине, него иде у сејином великом зубуну, који му неспретан, широк и отегнут до кољена допире. И лица им нијесу једнака. Једнима су црвена лица а очи сјајне и бистре, другима опет образи жути и упали а очи мрачне... Ал' то је све свеједно. Истина и дјеца се разумију у то, и ако не баш тако као што стари, али сад, кад је све овако бијело, не упада та разлика у очи па они и не маре, а онда — снијег, снијег — снијегу је свеједно, сасвим свеједно... Пахуљице лепршају милују једнако сва лица, падају једнако на Јованов окићен торбачић, Ђурину замазану торбицу и Лазин велики, неспретни зубун и мекани снијег на путу шкрипи и пршће једнако под Мићуновим старим опанцима као и под Симиним новим сјајним цо-

кулама... Да, снијег, снијег — снијегу је свеједно, сасвим свеједно и зато је снијег лијеп...

Не, нијесу дјеца једнака, не нијесу они као што су стари — како би они били; све је у реду, ал' једно је чудно. Чудно је, како иду сва једнако згурена — и Лазо у танком зубуну и Симо у дебелој топлој хаљини... И не трче. Не хватају рукама снијег и не набацивају се њиме. И не смију се... — ћуте... Говоре ријетко и ако — то је баш оно најчудније — говоре као стари, а и корачају онако тромо и тешко као што стари... — Да, да... далеко је иза њих шумица, већ се скоро не види кроз снијежни прах, који се је око ње узвитлао, а куће су им истом тамо, далеко иза шумице, тамо у јарку, међу брдима. И до школе има још много, све тамо напријед, увијек једнако напријед кроз бијело снијежно море. Па онда морају и крај Брежана, а ту је пуно паса — могли би баш и вука гдјегод срести... Да, нема давно, читао је „господин“ у некаквој књизи, како су вуци изјели два солдата. Баш ето Адамов Јован Мићуну каже — јер овај не ће да вјерује — да је он добро запамтио, — да, појели их, само су остале чизме иза њих у снијегу...

— Да, мали, знам ја... Изјели их све, и пушке, баш све... само чизма нијесу...

Мићун знаде добро, запамтио је он најбоље од свију, шта је господин читао, ал' он је плашљив. Највећи је ал' свеједно најплашљивији. Имаде он и велики штап у руци, ал' се опет боји, боји јако, обазире се иза сваког грма, зато и не ће да вјерује.

— Лажеш, мали, лажеш... Пита сам ја мају... Какви вуци, враже, каже маја, гдје би вуци изјели пушке... А ћаћа вели... Ето видиш

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А
Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

врага — какви је то учитељ... што то учи дјецу...

Онда опет шуте.

Мићун премишља о том, како је могуће, да вук може појести солдата, кад овај има пушку, и патрону и све, чуди се и чуди и брани да вјерује, ал' онда напоскон ипак вјерује, вјерује, јер мисли да ће кроз то вјеровање ублажити вука, па ако је ту гдјегод за грмом неће изаћи преда њега.

Лазо се је згрбио колико може јаче, затурио руке под пазуха, те му тврди крух у кожнотом, излизаном торбаку удара о лијеви бок, да га већ боли... Он не мисли баш много, њему се само чини, да Мићунов отац има право кад каже, да господин не ваља, јер се сјећа још увијек шиба, које је недавно добио... Попов га Јоцо уштинуо, па он вриснуо... Морао је јаукнути, не би он, ал' је морао, кад га је онако јако уштинуо... А господин... Сјећа се он још добро, како су га тукли... Онај крањчев Перо и тутуров Стево држали га, а господин шибом озго... Зацрни му се пред очима, сваки пут му се зацрни и дође му мучно и тешко, кад се тога свега сјети... Зато и сада дигну очи и погледа наоколо да се разблажи, ал' видив како је још увијек далек пут пред њима, згури се опет и дође му опет жао и тешко... Казивао је он, ал' ћаћа био њешто љут, па га и он истукао... Ал' сад свеједно... Гадно је то! Да, — није лијепо, ал' има ипак нешто, и то га тјешти: није баш јаукао, није...

— Јаучи, сад можеш, каже господин, сад јаучи... па он није, ето баш није...

И Симо у дебелој вуненој хаљини иде погнут... Њему се чини да спава. Само каткад пане му на ум и буде му угодно, кад се сјети, како

оно звоно на школском гањку лијепо на распуст туче... И онда — —. Да, могао би господин управо данас не доћи..., данас је тако лијепо и слатко за спавање, а он зна... и господин воли спавати...

Адамов Јован је највеселији. Он не носи руке под пазухом него просто изван хаљине. Он запада најдубље у снијег, па гледа, на часе, и наоколо... Он говори. Не воли он ићи тако као они, он воли говорити, зато и сада приповиједа, како је Павао јуче тукао Јоку...

— Она јауче и јауче а он туче... Јој, како је тука'... Маја вели, умлати Пава Јоку... Она све око куће а он вилама по њој... Јој мени — стрга' јој и печу с главе...

Ђуро иде крај Јована. Он попишава непрестано своју замазану торбицу, дали је још све у њој. Он слуша, слушају и они други, ал' не разумију, нико од њих не разумије, шта Јован каже... Они чују ријечи ал' не знаду мисао... Како — шта би они, сваки је забављен својим мислима, а онда... Знаду они и сами то све, шта Јован може приповиједати... Знаде и Ђуро. Знаде он и то, да је тамо у школи топло и лијепо, особито лијепо зато, јер он сједи у задњој клупи, на коју господин и иначе не пази и не види добро, а камо л' ће данас, кад је овако снијежно и мрачно...

И опет шуте.

Ал' Јовану је тешко ћутати. Гледа наоколо, ал' шта је ту... Лијеп је снијег да, ал' није ипак ништа. Хуче он и у руке, смлати по коју гранчицу, ал' то све није ништа, кад нема уз то разговора. Сад гледа свој нови торбачић и не може се уздржати, него опет говори, хвали се, како му је ћаћа обећао и опанке купити.

— .. да, мали, ћаћа река, добићу и опанке... да, и опанке...

Они други ћуте. И Јован престаје. Шта би им он, кад су таки, па њему је свеједно нек ћуте, он ће добити опанке, да добиће их... ћаћа ће купити...

Снијег сипа.

Непрекидно лијепо лепршају бијели снијезни лептирићи око дјеце, хватају се за њихова малена, жалосно згрбљена рамешца, слијећу непрестано на дрхћуће гранчице, сипају и сипају једнако без престанка бијели и лијепи...

Дјеца корачају тужно и уморно, згурени подавијених руку. Ћуте, не гледају наоколо и не смију се. — Истина да, пред њима се протеже, губи још увијек пут у снијезној магли, десно и лијево исто пространо бијело море, залило им се је већ и за леђа, сакрило и утопило ону тамну шумицу... То је све истина и у реду, пут је далек, да, господин није баш добар... и код куће није... ал' ипак... Није тако хладно, да морају ићи онако згурени, не, снијег је топао и мекан као вуна... Није тако ружно, да не би могли наоколо гледати — не, лијепи су и красни бијели лептирићи, њежне и чисте као голубје перје лагане пахуљице... И лијепо је и красно како шумећи лепршају озго с неба, титрају и узвијају око дјеце, завлаче се мекани и њежни у њихове хаљинице, зубуне и косу, прилијењују се слатки као шећер за уста и око очију... Милују им образе, љубе их, храбре их, говоре им да се не боје, да дигну главе, приповиједају им како су безкрајна поља са којих оне долазе, поља иза поља... Како оне падају свуда, све тамо преко брда и вода, како је велик и силан живот тога свијета тамо у даљинама... Да... оне знаду све, све...

Све оне знаду, све како не би. Знаду оне да су и стари ишли увијек тако згурени, скучених руку, оборене главе и с очима прилијељеним на земљу... Како то није добро, не... Знаду оне и разумију све. Појимају оне, да је дјеци тешко, да, ал' ипак... не смију она бити така, зар они бити као стари, они са њиховим младим душама и младим срцима...

И опет им шапућу и приповиједају, моле их, грле и љубе, храбре их и соколе, казују им како би другојачије било љепше, како би прије дошли и не би им изгледало тешко ићи, кад би их послушали, уздигнули главе, замахнули рукама, покушали зграбити меканог снијега и потрчати, заиграти се гругајући оним путем што тамо напријед у јутро води...

Грац.

Скормон

— Joan Slavici —

I.

Колико држи дужина плота, од вратница до угла улице, Саида га је премјерила, ни сама не зна колико пута, концем у руци. Доли, поред вратница, стоји чекрк са предивом. Саида узима конач за врх, обвије га око главе првога коца ограда, за тим пође напријед пуштајући конач кроз прсте, обилазећи њиме врх свакога коца, док не дође до пошљедњег прошца за који обвије опет конач и врати се за тим натраг истим начином. Чекрк се лијено окреће, растегљиво шкрипи и пушта конач да се одвија. Кад по кад шкрип умукне и конач запне. Саида отрчи тада чекрку размрси жице и опет заређа проптаце. Тако се снује платно. А плот је најзгоднији за сновање платна: кочевци побијени у земљу у одмјереном размаку везани тврдо плетом од прућа за шест педља висине од земље. Поред плота мје-

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

сто набијено; с оне стране је плота врт пун поврћа и цвијећа. Тиква се пружа високо, пење се, хвата се плота и увија се око врхова проштаца, да конач Саидин тоне у зеленило лишћа, или узнемирује пчеле у жутим цвјетићима. Овако згодан сновач није онај са дугим крацима као паук. Он је за невољу само зими. Додајте, овоме до сад, још и то: да је дада Марта отишла с дјецом на бачију, бата-Стан отјерао једна кола дасака — Саида је остала сама самцата. Свиди јој се јако на пољу, на улици. Није да кажете због пролазника, него на пољу пјесма иде боље. Топло је. Али је навикла цура и на студен и на топлоту. Голих груди, прикачених скутова под пас на куковима, с пешкиром на глави, она и не осјећа ово огњевито вријеме: пјева, носи конач, размрсује мотку и тоне у своју младост.

Оздо иде, једва вукући се, једно рундаво куче средином улице. На стотину корака од угла стаде и посматраше Саиду, диже главу, наћули уши и поче лагано да скичи. Саида се врати с концем и опет застаде на угао. Псето задрхти, оживје, уприје очи у Саиду и скочи у вис.

За дјевојку која снује платно дуж плота, једно рундаво куче, нарочито кад не ходи, него скаче у вис, увијек је некаква прилика више него непријатна. Врисну Саида, скамени се од страха, блиједа лица као крпа, упрта погледа на псето.

Као гуштер, пружених шапа, машући репом и цичећи догура се куче до близу ње. Ту прилеже на земљу, гледајући уплашену дјевојку, пичи страшљиво и маше репом непрекидно.

Саида се поврати. Учини јој се као да је некад видјела ово куче, али гдје и како, не може да се сјети.

На један пут јој се лице разведри.

— Скормон! узвикну она радосно као да је срела каквог старог пријатеља.

Кад чу псето овај узвик, скочи јој одмах на ноге, попе се шапама уз њу, обухвати је сасма око ногу, одскочи од

ње весело, поче лајати, скичати, и опет да јој лиже руке.

— Скормоне! драги Скормоне! прозбори она, саже се кучету и миловаше га. — Како је мршав, јадан! — А, гдје је Паско?

Кад чу ово име пас поче тихо да скичи, па јаче, све јаче, док не издиже главу гори и поче арлукати.

Саида га гледаше неко вријеме узнемирено.

— Јадно куче, како арлуче! рече она са саучешћем. — Скормоне, немој арлукати! и тада осјети да јој сузе влаже образе. — Ко зна, можда је и умрло у војсци! Виједно куче! па поче брисати очи и сједе на камен поред врата.

— Ко зна, можда је и умрло! мисли она. — Три ће године бити на јесен од кад су га одвели у војску. А многи умиру у војсци. Кажу да их бију и хране их рђавом храном: јад и чемер! Ништа се о њему не чује. За друге опет чујеш по који глас. А он нема никога до овога кучета које скапава од глади.

При овој помисли Саида погледа око себе. Скормон бјеше легао код њених ногу. Она га поче миловати.

— Скормоне, ти немаш господара!

Скормон скочи и стави јој шапе на кољена гледајући је у лице.

Саида се замисли. За ове три године од како је Паско отишао, она једва ако се једном сјетила њега. Макар само да је помислила на њ. И онако нико други на овом свијету на њ и не мисли. Али онда кад га узеше у војску Саида бјеше млада, са свим млада и неразумна. А он је увијек био добар према њој. Кад би пошао на бачије с њом, кад би зимских ноћи комишали кукуруз, и у прољеће кад се овце јагње увијек би јој он доносио онајљепше од свих јагањаца. Ко зна, можда он... Да, за њену љубав бјеше он кадар да учини ма што!... Баш би желила да зна гдје је, шта ради, како је и шта мисли, желила је да га види и — само да га види.

Скормон се усправи и метну јој шапе на рамена.

— Скормоне! узвикну она тужно, а за тим га ухвати за њушку и пољуби, обзирући се бојажљиво око себе, да је ко год није спазио. Пошље скочи брзо, уђе у двориште, па у кућу, одакле изађе с комадом проје.

— Скормоне, на, једи! рече она и пружи му комад.

Псето поче да гута проју.

— Једи, Скормоне, једи! Јадник како је мршав: само је остала длака на њему! Једи, Скормоне!

Скормон дохвати халапљиво комад, стави га измеђ шапа, а дјевојка сједе поред њега посматрајући задовољно како псето са све већом и већом слашћу једе.

— Гдје је Паско, Скормоне?

Пас остави комад и опет поче скичати.

— Умро, знам да је умро! Куче осјећа боље од човјека!

Дада Марта устави се на вратницама узбесекнута: Саида сједи на земљи и милује некакво куче.

— Шта радиш ти, дјевојко?

— Умро је, мајка, увјерена сам да је умро: урлало је куче!

— Ко умро?

— Паско! Јесте, ово је његов пас!

— Који Паско?

— Па, Паско пастир.

— Аха, сјећам се, овчар! одговори дада-Марта. — А од куда ти знаш?

— Урла псето, мама. Да видиш: Скормоне, гдје је Паско? Кад је била наишла дада-Марта пас се био одмакао од њих. Сад се устави и диже главу у вис.

— Гдје је Паско? понови Саида.

Псето поче опет урлати.

Мати и кћи гледаху са саучешћем псето, које на свому језику оплакиваше себе сиротана.

— Да, није на добро! прихвати дада-Марта мало послије. — Бог нека му души прости, бјеше добар младић! Неће скоро нико сирити онака сира као он! Биједно куче, како урла!

Сад, кад и дада-Марта изусти да је Паско умро, Саида пожели, да јој је некако могућно да чује да он није умро. Пас може урлати и од жеље да види свога господара. Али гледајући матер како брише сузе, пође за њом у кућу и не може ричи прословити.

Мало доцније, Саида је опет одмјеравала дужину плота концем у руци, као да се ништа није ни десило. Скормон је лежао крај чекрка пратећи погледом сваки цурин покрет, коју бјеше сад изабрао себи за господара. А она опет, увијек, кад би дошла до чекрка, сагла би се и помиловала би псето на што би се он мазно ваљао пред њом.

— Јадно куче, како се радује!

Тек сјутра дан опази се пошљедица јучерањег дана.

— Шта је теби, дјевојко? упита је мати брижно.

— Ништа, мама.

— Пожутјела си лист!

— Не знам, одговори Саида и оде да да псу проје.

И с дана у дан Саида је све мршавија, жутјела је све више и више и тонула у мисли. Волила је да изађе у вече на поље само са Скормоном, који је после неколико дана престао био да урла кад би га упитали за Паска и само би скичао и звијерао око себе, као да га очекује.

— Ко зна, можда није ни умро, мислила ја Саида. Као да је љуљункаше неки тајни глас да он још живи; па, ипак, плашила би се тога гласа.

И колико би год пута погледала у Скормона, глас би тај одјекнуо у њеној души а из тога је одјека излазио страх.

Послије неколико недеља дада-Марта изађе с комадом проје:

— Скормон!

Ништа.

— Скормон!

Ништа.

— Дјевојко, ходидер, те ти зовни то куче!

Зва цура, зва мати, зваше сви, али узалуд. Данас, сјутра и прекосјутра: отишао је Скормон. Ко зна гдје?

— Грехота за то куче! Бјеше добро за кућу! рече дада-Марта.

Саида као да се спасла нечега нестанком пса; али јој се опет чинило да јој село пусто без њега.

II.

Три долине и три горе: кратак пут за младост, кад се с вољом путује, а и да се не напијеш воде са успутних извора, па си већ у Мљевишту.

Долином ромори поток; на више, по подини, раштркано, пружа се село проткано вртовима и садовима. Горе, на брду, пасе стадо зелену и густу траву. Бачија је намјештена чак поред крста, одакле око види обје долине. Један стари и лиснат орах даје пастиру хлад.

Овнови већ отежали; овце гојне, јањци несташни: па ипак је пастир снужден. Узалудан узме фрулу у руке, али пјесма нема онога пређашњег миља.

— Скормоне, држи!

Скормон скочи па се устријечи међу овнове који се туку у рогове, раздвоји на једну и другу страну, па онда стане уздигнуте главе да прозре хоће ли се још тући. А кад се увјери да сви пасу, лане још једно два три пута, као знак да он мотри, па се онда полако врати своме господару. Ту се пружи, метне главу на предње шапе и очима прати сваки покрет свога господара Паска. С времена на вријеме ућули ушима, стресе се, подигне главу, или само зарежи као да је осјетио нешто необично.

Паска то и не опажа. Он се осјећа потпуно усамљен, и ако је за све вријеме док је у војсци био само на њ мислио. Планина, стадо и Скормон то су били његови нераздвојни пријатељи још од ране младости. Сад, пак, од како се вратио кући, требало би да живи старим животом, као што и село му живи. Али, ево већ четири недјеље како пасе своје стадо а

још није крстио онога овна што носи највеће звоно. Можда ће временом, данима, ствари да се измијене и доведу у ред као што је и прије било...

Скормон диже, главу, скочи, погледа, наћулив уши, доли, па као из пушке прелетје јендеке и цбунове на ниже.

— Куда одјурити тако? Скормон, Скормон! Нема кад Скормон да чује.

Паско устаде и погледа за њим.

Одоздо вијуга бијела и чиста узана стаза. Доли чак, гдје се она губи за густу трњак, Паско спази једну женску, која журно граби на више. Скормон иде право њој, заигра пред њом, поче се ваљати, лајати, скакати на њу, па онда појурити натраг Паску.

— Шта је Скормон? Ко је то?

Он би казао да зна говорити, него само скичи, скичи, лаје па опет појурити Саиди, врати се опет Паску, па опет Саиди, размак све краћи, и он најзад одскочи у страну да се они саставе.

Саида стаде, зажарених образа, пред Паском.

Ох, да није пошла, да није дошла, да није овдје!

Паско је гледа и сјети је се. Да, то је Саида ујка Станова. Као да је онака иста као и прије три године, па, ипак, не баш сасвим, онака. Као да је — Бог зна како! Хтио би да јој каже коју ријеч, али не може наћи ни једне баш.

— Казала ми Флора Бутукова да си дошао кући!... прозбори Саида загушено. Паско као да једва чује.

— Да, дошао сам! И Флора је дошла својој кући, одговори он тражећи ријечи. — Имам лијепо стадо... Четрдесет и шест овнова, сто шездесет и двије овце и осамдесет и три јагњета...

— Лијепо стадо!...

— И трава је врло добра, да је просто штета да је овце пасу. Да, онај ован мој је: плата моја. Да ти га покажем. — Он пође стаду и Саида за њим, а Скормон, прикупљајући стадо, пред њима.

— Гојно стадо.

— Добро је исхрањено. Овако стадо још не имадох. — Видиш овцу ону и ону, и овна онога и онога — настави он, показујући растурене овце. — Од сваке десе имам једну.

Саида иде за њим, гледа га крадом, а кад он застаде и окрете се од једном к њој, обоје се нађоше у истом положају као и мало час кад се састаше.

— Идем кући! рече Саида дрхтавим гласом.

— Идеш кући!

— Да, идем! одговори она полазећи. Паско пође за њом.

Од једном Саида стаде.

— А гдје си била пошла? Запита је Паско.

— Пошла сам тек онако!

— А, што то носиш у марами?

Саида погледа у мараму, па у Паска. Очи јој се као замаглише. Скормон видје како једна суза склизи преко њена образа доли и поче скичати, мислећи да ово није добро.

— Донијела сам ти неко грожђе!... промуца она не убрисав сузу. — Овај је јадник дошао код нас... показујући на Скормона. Више није могла говорити.

Не знам како и не знам шта... Паско осјети, да не зна више за себе... Не могаде објаснити себи никако како је то могло бити, тек кад дође себи — виде Саиду у свому загрљају.

Скормон мирно гледаше у њих.

* * *

Друге јесени преко оних трију гора и трију доља у хладу лиснате липе стоји колијевка. Скормон лежи поред ње и гледа ћутећи како се дијете игра својим ручицама, гунђајући неки немушти разговор.

Жук. Ст. Машејевић

О Горском Вијенцу

— Павле Поповић —

Ми угледасмо, у радњи Вијенца доста ствари а не дадосмо пуну оцену о њима. Нађосмо и оскудицу радње, и нелогичност њену донекле, и недраматичност, а ни на једној се од ових особина не залржасмо, нити одмерисмо праву вредност Вијенца, каква према њима излази. Читалац би већ могао помислити да ми хоћемо да прикријемо ствар. Време је застати на том, и ући у праву критику пева. Њоме ћемо у исто доба завршити питање којим се од почетка главе бавимо.

Ја назвах, мало час, Вијенац најлепшим делом наше књижевности. Али имам ли право да то учиним после овога што сам доведе изложио? Можемо ли ми, искрено говорећи, назвати ово дело не најлепшим него уопште лепим кад смо у њему угледали ствари које су не за похвалу него за покуду, које су управо чиста и проста несавршенства? Јер то је одиста несавршенство кад је радња овако слаба и празна; и велико још, пошто је радња, немојмо се варати, један од главних елемената једног оваквог дела. У делима ове врсте, ма у којем облику она била, у облику драме, или романа и др., (а зашто не бисмо од Вијенца тражили оно што од драма и романа тражимо?) радња је врло важна ствар. Критика н. пр., увек сматра као озбиљну ману једног песника кад у његовим делима нађе радњу слабу. „Радња често слаби код Г. Балзака,“ каже Сент-Бев кад говори о манама овога писца. „Ох, како ми је било досадно“ рекао је и непрекидно понављао Емил Фаге кад је о првој представи Ростанова Орлића говорио (у том комаду је једна минимална радња развучена у шест чинова). За Лахарпа се, да и старије поменемо, зна да је увек „на прво место стављао интерес радње“ и према њој ценио дела. Али да оставимо критичаре, ми и без њих знамо

шта значи радња у једном делу. Кад је, у некој драми или роману, радња жива, природна, драматична, добро састављена, онда је тим и драма лепша, односно роман лепши. Кад је радња јака, и дело је јако. Ствар је јасна и не треба је нарочито доказивати. Радња је, дакле, врло важан моменат у једном делу, и један од оних које ми, ревносни поштоваоци данашњих романа и драма, нарочито волимо. И данас се на њу нарочито пази. Обрада њена дошла је до великог савршенства. Наша пресићена радозналост тражи већу интензивност радње, а наше зрелије схватање већу природност и логичност, у сваком делу. А у Вијенцу, међутим, радња није ни интензивна, ни увек природна. Пазар то није за осуду? Зар то не одузима једну од главних лепота Вијенцу? Зар то не доказује неспособност Његошеву? Ми оцртасмо напред неколико комбинација радње и показасмо како би од прилика радили Корнељ и Шилер; кад Његош није радио као и они, зар није тиме показао да не уме као они радити? Имамо ли право ми њега онако високо ценити као Французи Корнеља и Немци Шилера? И смемо ли ми уопште назвати Вијенац најлепшим делом а Његоша највећим пекиком нашим, кад је тај песник, у томе делу, учинио погрешке неопростиве, погрешке које за навек компромитују, погрешке једнога ђака скоро?

У одговор на оваку тешку оптужбу, ми ћемо најпре рећи да радња није увек тако важан моменат у делу (у драми н. пр.) како је ми истакосмо. Ма колико да је она данас важна, ма колико савршенство данас било постигнуто у обради њеној, ма колико се данас пазило на њену интензивност и логичност, ипак једно дело може имати праве лепоте и ако му радња недостаје. Има пуно истинито лепих дела којима је радња несавршена. Данас се на радњу пази, а не од увек. Било је времена кад се на њу мало полагало, а у тим су се временима стварала такође лепа дела. У времена старих Грка, на при-

мер. Позната је ствар да често у старој грчкој драми нема развијене радње. „Оно што највише изненађује Француза (каже један француски писац)¹ који добро познаје своје народно позориште, кад чита једну грчку трагедију, то је оскудица радње.“ А и сваки од нас зна колика је разлика; по интензивности радње, између старе Антигоне и модерне Денизе. И ни једноме од нас неће зато пасти на памет да због тога осуди ону прву. Никад критика неће доћи до тако јеретичне мисли да одрекне лепоте грчкој трагедији. Ми смо, истина, мало пре показали колико критичари на радњу пазе, и колико су склони да цело дело осуде ако ове нема, али, као што се могло приметити, тамо су била, у питању само модерна дела. Никад, међутим, ни Лахарп, ни Сент-Бев, ни Фаге не би по томе осудили стару грчку трагедију. Напротив. Овај последњи (да само њега за пример узмемо), који је, видели смо, био онако немилосрдан (и неправичан, у осталом) према једном од најлепших дела данашње књижевности само зато што ово није имало радње, сам брани грчку трагедију, којој та радња тако исто недостаје. „Грчка трагедија, каже он изрично, није трагедија француска, она има свој нарочити род лепоте који није род ове, и њу не треба мерити истим мерилом“. И одиста је тако (овде, наравно, за однос према грчкој драми, није у питању само француска драма него и цела модерна). Има одиста два рода лепоте, антички и модерни, и за сваки треба нарочито мерило. Вијенац, да се њему вратимо, припада оном првом. Његош није модеран писац, и замерке које смо му са модерног гледишта чинили, нису биле умесне. Он је од оних великих античких песника, и Вијенац од великих античких дела. Што смо ми на оскудицу радње у њему прстом указивали, нисмо чинили зато да му покажемо недостатке, него да

¹ E. Faguet, *Drame ancien, drame moderne*. Paris (Colin) 1898. стр. 93.

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

му рад обележимо. Оскудица радње, једном речју, није никаква мана.

А после, на исту оптужбу, можемо још нешто одговорити. Његоша, наиме, не морамо ми само тако бранити како смо досад чинили. Не морамо га, обране ради, објашњавати само примерима старих грчких трагичара, ни заштићивати га њиховим великим ауторитетом. Он је још мање крив у овом погледу него и они. Он управо није ни хтео радњу. Он је чак хтео да му дело буде без оне радње коју ми данас тражимо, без праве драмске радње, онакве какву смо ми показали да је могла бити¹. Не морамо схватити да он радњу није умео изградити, него да није хтео. Радња, ако је важна ствар, није бар тешка. Да се у једном делу она створи, није потребно да то дело пишу Корнељ или Шилер. Читаоци се сећају да смо ми, показујући каква би радња имала да буде у Вијенцу, указивали поред ова два велика песника, још и на Г. Л. Ко-

¹ Ако је веровати Г. Бану, Његош се кајао што у делу није унео праву драмску радњу а желео је то учинити у другом издању. „Ја сам, уверава Г. Бан да је Његош рекао (управо додао речима које смо раније навели), примећујем те недостатке (оскудицу радње) и, ма да нерадо исправљам оно што сам једаред написао, намеран сам ипак у другом издању те погрешке исправити“. (Лавров, 345). Овај исказ Његошев изгледа да је у опреци са нашим горњим тврђењем. Међутим, није. Јер, најпре, ми говоримо о Вијенцу онаквом какав је, какав је у ствари, а не какав је имао доцније бити. Његош је могао имати какве било жеље и намере о преради Вијенца, нас се Вијенац ипак тиче само у оном облику какав му је Његош дао а не какав је после хтео дати. А после, та жеља Његошева није непомирљива са нашем идејом о Вијенцу (прочитати ову дискусију до краја). Ни по горњим речима Његошевим не излази да је он хтео из основа да мења Вијенац, да унесе у дело једну од оних радња какве ми данас као драмске схватамо. Његош је, види се, само хтео да да владици више утицаја на радње у призорима. Он јачачно није имао намере да призоре Вијенца измени, да их замени другима, него само да их прекроји, да их доведе у везу са владицином акцијом. Призори би, и у другом издању, остали у главном исти; радња би се састојала из истих момената, само би било јаче везе међу призорима.

стића. А Његош је бар то могао да учини што је учинио Г. Костић. Његош, додуше, није био врло инвентиван (види се по томе што није измишљао предмете својим делима), али би било врло неправедно одрицати му способност да какву такву пристојну радњу измисли. Много је тачније помислити да он није ни хтео да је измишља, да радњу уопште није хтео. И та мисао не само да је тачнија од оне прве, него је и једина тачна за овај случај. Ми смо раније видели како је он, овде онде, расуо грађе за драму и скицирао почетке њене, али их одмах забацио. Једино објашњење које се за ово може дати, то је да је он то навалице чинио. Он је н. пр. навалице забацио и аферу Мартиновића и Руже Касанове, и епизод са сестром Батрићевом, и мотив о Мандушићевој љубави; навалице оставио неексплоатисана она „крвна сродства“ међу лицима. Очеvidно, он није хтео радњу.

И није само по томе ствар очевидна. Цео Вијенац доказ је томе. Да прегледамо још једанпут све појаве Вијенца, јасно бисмо видели шта је Његош хтео с њима. Он је, наиме, хтео да да само слике које догађај представљају, независно од какве драмске интриге, без ње шта више. Горски Вијенац запамтимо, није спев с интригом него низ слика о истрази потурица.

Јер ево шта је у ствари Горски Вијенац, шта одиста значе појаве у њему (ми ћемо сад, овом новом анализом, узгред дати и последњи одговор на питање каква је радња, имали ли је или не). Ми нађосмо, још раније, да има појава које не сликају радњу, и оне је доиста не сликају; то су само слике о истрази. Појава игумнова н. пр. и она на бадње вече, то су слике из логора, из рата. Појаве, после, на Божић и ново лето, такође су слике из рата: гласници долазе и јављају како је било¹. Најпосле, појаве сватова и по-

¹ У овим двома појавама насликане су још и ондашње нахије црногорске. Катунска је насликана у извјештају Мартиновића; ријечка, у извјештају

кајница јесу слике народа, како смо већ утврдили. Све те појаве дакле које не представљају радњу (ја овде не уносим појаве снова и гатања које такође ни у ком случају не могу радњу представљати), јесу слике које представљају или поједине моменте саме ратне акције, или уопште моменте у истрази, однос појединих група према догађају.

Ни остале појаве не представљају радњу. И оне које смо, у почетку ове главе, узели као да радњу представљају, само су слике које, тако исто као појаве сватова и покајница, представљају засебне моменте у истрази, нарочите односе њене према овој или оној групи, према једном или другом важном чиниоцу. Ми их протумачисмо с почека као појаве које бележе једну по једну етапу у владициној акцији, али је то тумачење било нешто натегнуто. Од свих тумачења која смо још у прошлој глави дали, ми смо узимали баш она која представљају те појаве као поједине ступње у владициној акцији. Вратимо се још једаред на то, па ћемо видети како је та акција мање важна у тим појавама него једно нарочито сликање догађаја које се у њима крије.

За тројичанску скупштину н. пр. ми рекосмо да показује како владика увиђа потребу устанка, да слика дакле први моменат у његовој акцији. Она је, међутим, много више увод у дело, илустрација стана пре истраге, прва слика о догађају. Појаву с кнезом Радом, даље, ми објаснисмо као појаву у којој хоће владика да се обавести од кнезова, пре но што би у посао загазио. Међутим, није та појава ушла да владину акцију слика. Требало је нама показати какве су бојазни биле

гласника сердар-Јанкова; црничка, у писму кнеза Николе; љешанска (јер је једина љешанска изостала од општег покрета, а свега те четири нахије онда биле), у причању Мандушића (Штитари, Прогоновићи, Кокоти, Љешкопоље, сва места дакле кроз која је Мандушић прошао, јесу у љешанској нахији). Мандушићева појава, додајмо, за то је ваљда и ушла у дело да наслика и стање у овој нахији која иначе није имала удела у истрази.

пре но што се послу приступило. Ако владика пита кнезове о братствима, то је за то да ми видимо шта се од братства може очекивати, да се уопште покаже како братства мисле, не како владика мисли о њима. Не представља, дакле, та појава један моменат у владициној акцији него један од најважнијих момената у самој истрази. Ми не можемо да разумемо шта је значила истрага, ако не видимо како би се братства у том послу понашала. Појава с кнезом Радом је, дакле, једна слика о истрази, једна нарочита слика, као она са сватовима, која показује однос братства према истрази као тамо однос народа. После, и појава с потурицама (договор с њима) има сличан смисао. Изгледа, додуше, на први поглед да је тај договор потребан владици, да владика не може да се одлучи на праву акцију док то не покуша. Али то је само привидан разлог појави, а прави разлог због којег је она ушла, сасвим је други. Требало је н. пр. показати и шта потурице мисле. Кад се слика цела Црна Гора у односу на истрагу, треба и потурице насликати у истом односу. Кад смо видели шта мисле Црногорци од првог до последњег, треба да видимо и како су потурице расположене, како они гледају на потребу једне вере у земљи. Тога ради ушла је ова појава. Она има да нам покаже однос догађаја према потурицама; да тај однос није показан, слика догађаја била би непотпуна, њој би недостајала једна врло важна ствар. И та појава, дакле, слика догађај, не владину акцију, него однос према једној групи. То исто чини, затим, и појава везирових гласника. Она није дошла да ми видимо како се владика решио на рат, него да угледамо какви су прави Турци, не ови домаћи него они с поља, шта мисли званична Турска и како се Црна Гора према овој понаша. Потребно је било, ради илустрације саме истраге, показати и тај однос, указати једном руком на Скадар и Цариград, наговестити шта се иза брда ваља и може ваљати,

само мало дигнути завесу над односима Турске и Црне Горе. Не може се правилан појам имати о догађају, ако се, ма и мало, не покаже она мучна зависност Црногораца од Турака. Ова појава, дакле, даје догађају нов вид, износи га у потребној светлости; она је слика догађаја а не део владичине радње. Појава Драшкова тако исто. И она слика догађај, ни њој није целъ да слика владичину акцију. Она није дошла да представи потребу ради које је владика тражио помоћ од другог народа, него да оцрта како је тај други народ, или управо како су сви туђи народи (јер Млечи овде представљају Јевропу) били потпуно индиферентни према Црној Гори, како ова земља онда није имала ни једног савезника него је била упућена искључиво на себе саму. А то је важно било оцртати ако се хтело да видимо сву величину догађаја. Како нам се сад указује напор црногорски о истрази кад знамо како је цео тај напор био самосам, непомогнут и незаштићен ни с које стране! Његош је морао ту слику унети у дело ако је хтео да илуструје догађај правим бојама, да га изнесе у пуној светлости. Појава бабе, затим, такође улази у илустрацију догађаја; и то је слика истраге. Није она ушла у спев да би се показало коначно решење владичино, већ пре за то да се насликају потајна ровења турска, да се покаже како је и којим средствима Турска одговарала на примећене покрете црногорске. У појави везирових гласника видели смо само охолост и обест везиру, силуету његову у даљини и ван граница црногорских, званично и дипломатско понашање Турске; у појави бабе, видимо и право понашање њено, стварну политику њену, оно чиме она реагира у случајевима хришћанских бунџа, борбу коју она тога ради на црногорском земљишту почиње. Појава заклетве, најпоследње, је једна обична слика из рата, пред рат, како хоћете. Све ове појаве, дакле, које привидно владичину акцију цртају, у ствари су само слике догађаја.

Ето, ми прегледасмо све појаве у Вијенци, и оне које рекосмо да личе на неку радњу и оне које су одсудно ван ње, и, пошто видесмо прави значај њихов, можемо рећи да су и једне и друге само једна потпуна илустрација догађаја, а не што друго. Његош је и једне и друге унео за то да изнесе најпре, ток истраге а после, што је главно, цело стање црногорско у времену њеном. Он је хтео да покаже не само шта је владика сам чинио и како је за време боја изгледало, него и како је према истрази стајао народ, како су стајали главари, како нахије, како братства, како домаћи Турци, како држава турска, како Млечи и савезници најпоследње (уз то је и величао догађај алегорично). Њему је било главно да наслика догађај, да га оцрта потпуно, да га осветли са сваке стране, да га покаже у сваком виду и односу. Сваки приказ имао је томе да тежи, не чему другом; сваки да засебно и у новом облику слика догађај. Ако је који и везан с другим мало тешње, та је веза споредна, без значаја. Она ни у којем случају, не представља интригу. Интригу Његош није хтео, она би му сама покварила илустрацију догађаја. Да је он израдио Вијенац, онако како смо ми то раније оцртали, догађај би се изгубио несумњиво. Да је извео онај мотив о Мартиновићима, или онај о Батрићевој сестри, или онај о Мандушићу онако како ми комбиновасмо; да је, уопште, развио праву интригу, створио драмске јунаке, и оцртао душевне борбе међу њима, цела би важност дела отишла на другу страну, сва би се пажња усредсредила на интригу, и догађај би пао у засенак, био би потпуно заклоњен. Што год би интрига била интересантнија, догађај би се мање видео. А догађај је, међутим, имао бити видан, истакнут, пуно и лепо осветљен, попет горе, дигнут високо, тако високо да га ништа не може заклонити. То је имало да се изведе у Вијенци, и Његош је тако и учинио. Он је остао веран својој

концепцији. Он је и при обради догађаја показао како високо цени догађај.

Ми одбранисмо Вијенац од замерака за оскудицу радње (решисмо узгред и главно питање, видесмо да Вијенац није спев с интригом него низ слика). Остају нам још замерке за нелогичност њену. Јер ми смо, ако се сећате, нашли да има нешто неприродно у неким деловима владичине акције (појава с кнезом Радом, договор с потурицама, Драшкава појава, појава бабе). И има доиста. Ми то нећемо порицати, нити ћемо бранити. То су Његошеве погрешке просто. Оне су, у осталом, мале и ситне. Оне нам уз то, после свега овога, још ситније изгледају. И после, тешко их је било избећи. Најпосле, Његошу није било ни стало да их избегне. Његошу је н. пр. требало, видели смо, да се саслушају кнезови, да се дозову потурице, да се пошаље Драшко, и најзгодније му је било насликати да сам владика све то чини. То нама изгледа мало неприродно, али Његош се на то није ни освртао. Он је мислио само на то да пред нас изведе и кнезове, и потурице, и онуга Драшка: како ће се то њихово извођење мотивисати, то му је била најмања ствар. Нек су само ту слике, ма каквим концем везане, ма каквим оквиром обухваћене. Нама, после, изгледа невешто што се владика одлучује тек кад се завера прокљиви: Његош, међутим, у овоме није хтео да се удаљава од историје. У осталом, то скоро и није погрешка. Као што се види, ове погрешке Његошеве нису од веће важности, и замерке наше нису тешке.

Али шта ми, говорећи о радњи Вијенца, говоримо непрестано о погрешкама Његошевим, шта ваздан замерке чинимо! Ствар је, напротив, пре за похвалу него за покуду. Његош је, баш за то што је овако у Вијенцу чинио, могао доћи до лепота ванредних и необичних Баш зато што је радњу укинуо, он је могао да развије једну грандиозну концепцију спева која је за највећу похвалу. Замислите, да

бисте лакше схватили ствар, да је некакав слабији песник узео да опева истрагу потурица: каква би његова концепција била, каква би полет он дао спеву? У каквом би обиму он замислио онај малешни покољ о истрази, над оном шаком обријане Турадије, на оном кратком и узаном пољу цетињском које се, како је једанпут Милутиновић за њега рекао, „испружило кâ језик говеђи,⁴“ не више? Не у великом обиму, зацело. Он би тај покољ схватио јамачно као један обичан бој, и ништа више, и описао би га као и сваки други бој, ограничио на сасвим обичне размере. А погледајте како га је Његош дигао. Није хтео да дâ само слике из рата. Није хтео много да се бави самим бојем, дао је само две три слике за то.¹ Све остало употребио је да представи важност догађаја, да га дâ у пуној величини. Најпре га величао алегоријама. А после му дизао важност другим призорима, износио разне околности које му дају већи значај, указивао на однос који га увеличавају. Показао прстом на народ, како је бесвестан, како не разуме важност истраге, и тиме, одједном и врло рељефно, представио како је велика мисао владике Данила, како одскаче од средине његове. Указао, затим, на братства, и представио како је тешко било, међу самим црногорцима, извести ову мисао, каква је огроман прелом имала она да изврши у овом народу, како је важан догађај. Пружио руку на потурице, показао како су били обесни и тврдоглави, и тиме предочио како је тешко било Црногорцима од њих, како је нужна била истрага. Подсетио нас да тамо у даљини, ван земље црногорске, има Турака и изнео шта они раде са сиротим хришћанима, и тиме представио како је тешко било овима с таквим непријатељем,

¹ Карактеристично је да ни те слике нису праве слике из боја. Његош нигда није представљао сам бој, у слици, у којем призору, него дао само извештаје о њему, унео ствар у причање. Тако у народним косовским песмама извештавају о боју Владета војвода, слуга Голубан, слуга Милутин.

како је мучно било повести устанак против њих, и још мучније не повести га. Догађај тиме изгледа важнији, посао тежи. Изнео, најзад, једну малу силуету дужда, и дао пуну слику како Црна Гора није имала ни на кога да рачуна, ни у коме да нађе пријатеља: још тежи посао. Све што год је изнео у своме Вијенцу, све је то употребио само да оцрта прави рељеф догађају, да му да пуну величину. Све за то, да увелича догађај, да га прослави, да га покаже како је велики био. И сетимо се онога што смо раније, још у прошлој глави, помињали кад смо кола и посвету објашњавали, па ћемо видети да се Његош није ни само на овом величању зауставио. Његош је још даље отишао. Сликама које смо досад видели, он је показао само однос догађаја према времену и средини у којој се десио, представио само како га је тешко било извести, и како је велико дело које се у тако мучним околностима изведе. Он још досад није одредио важност догађаја у историји, место његово које према осталим догађајима заузима. Али је то у колима и другим одвојенијим местима учинио. Развио је цео табло црногорске историје, и показао истрагу као завршни резултат њен, као успех свих дотадашњих напора, као круну њену. Развио и цео табло целокупног српског ослобођења, и показао истрагу као први успех овога, као зору његову. Ни на том се није зауставио. И то му је мало изгледале да ода достојну пошту догађају. И онда је по многим местима Вијенца расуо једну масу слика, црта, компарација, идеја, које све јасније обележавају значај истраге, све му више величине прилажу. У прво коло унео је целу ранију историју српску, указао тиме на немоћ нашег народа после толике славе његове, на покорност његову према Турцима, и представио на тај начин како је истрага први светао моменат у целој периоди српској под Турцима, како је, готово рећи, језгро и срце целокупне наше историје. Унео, даље (први владин мо-

нолог), и целу турску историју, сву историју српско-турских односа и, како је истрага највиднији моменат у тој историји, он ју је показао као најзначајнију, као средишњу тачку у историји ова два народа, у борби ове две расе. Расуо, затим, овде онде, у овом или оном стиху, силне жалости и успомене на Јанка, на Владислава, Скендербега¹, Собијевског, војводу Савојског²; показао, дакле, да ова борба српско-турска није локална, није мале важности, него једна борба огромна, светска, борба Јевропе против Турака, и тиме истакао истрагу још јаче, представио је као средиште једне светске, не само балканске борбе. Расуо још, и по другим стиховима, друге још веће слике. Представио борбу против Турака не само као један два похода које су два три европска народа на ове чинила, него као целу ону велику борбу хришћанства и мухамеданства³ која почиње од крсташке војне па и данас траје, борбу два племена, две расе, две вере, два континента светска, Јевропе и Азије, и тиме дао пун светско-историски значај истрази, изнео је као средиште овога горостасног и непомирљивог рата. Није ни на том застао. Није догађај, код правог песника, ни онда достојно оцртан кад му се цела историја као штафаж стави. Његош је држао да још дугује догађају, да му је још нешто од његова заслужена значаја укратио. Он је још два три потеза пера учинио да му прави значај обележи. Он је, у два три речита стиха⁴, представио ову огромну историску борбу као огледало још веће борбе, борбе човечности са варварством, борбе добра са злом, борбе два највећа начела моралног света, и дао је истрази да она и ту борбу оличава, да буде и њен најсветији израз. Његош, најпоследње, није ни ту прекинуо своју тежњу. У његовој поетској имагинацији, истрага је била још нешто

¹ ст. 29—31.

² ст. 1145.

³ „Луна и крст, два страшна симбола“ и др.

⁴ ст. 616—620. и др.

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

више. Код њега се она није ограничила само на то да буде израз праведне ствари људске: она, најпре, излази ван сфере људских радња, а после, њен значај нема граница. По њему, она је одозго послана, она је огледало целе васионе. И Његош јој је и тај значај обележио у своме делу. Он је, у два три класична места, у два три бесмртна пасажа¹, оцртао ону гигантску борбу у васиони, борбу она два бескрајна непријатељска табора силе и одбране, физичке снаге и разума, ону вечиту борбу свих стихија и створова у природи, и, како је тај табло поводом говора о истрази развио, показао да истрагу сматра као израз и те борбе. Ето, шта је Његош од истраге учинио, како ју представио, до којег ступња дигао! Ето какву је грандиозну, величанствену, концепцију дао спеву! Ето какав му је дах улио, какав му полет дао, какав му основ положио, колике димензије одмерио! Цео је спев претворио у једну горостасну химну, глорификацију, апотеозу. Та концепција је оно што је можда најбоље у Вијенцу. Она опомиње на Милтона, на Данта, на старе библиске пророке; она једначи Вијенац са најбољим што су они произвели...

Прекинемо говор. Ми смо, раније, у прошлој глави, стали бројати епске особине у Вијенцу: ево, у овој концепцији, још једне, четврте по реду.

Остаје нам, после целе ове дискусије, ипак једна ствар нерешена. Ми рекосмо да је радња Вијенца недраматична, али рекосмо ли, у исто доба, да Вијенац није драма? Не, и с разлогом. То је нарочито питање, и ми ћемо се сад не њега осврнути².

¹ в. два монолога игумана Стефана: „ја имадем осамдесет љетах...“ и „ја сам проша сито и решето...“

² Критика је, делом, ово питање огласила за нерешљиво („Г. В. се уопште не даје свести у доктринарски какав терак,“ каже се у једном предговору Г. В.), а делом остављала на страну нерешавано, подсмевајући се по малко онима који се њим баве („апостоли теорије којих не фали ни у којем крају, још ће непрестано ломити главу како да најподесније

По мом мишљењу, Горски Вијенац је драма. Он може имати епских особина, може садржавати пуно лирских места, ипак зато он остаје драма јер је (то је најглавнија ствар) у драмском облику. Једино што нас може уздржавати при овом тврђењу, то је што је Вијенцу радња недраматична. Али ми већ једаред наговестисмо како радња није била, у свима епохама драмске историје, оваква како је данас схватамо, и наведосмо за пример томе стару трагедију грчку. И ми, одиста, на ову врсту драме и мислимо кад Вијенац називамо драмом. У грчкој драми нема интриге, а има међутим, пуно дигресија, махом лирских; све, дакле, сасвим супротно данашњој драми, а све слично Вијенцу. Сетите се само, тога ради, Есхилових драма, његових Персијанаца на пример, или Данаида. „Грчка драма има облик драме али, врло често, само облик и ништа више од ње. То никако и није драма у смислу у којем је ми замишљамо, то је само епски епизод бачен на сцену.“¹ Ето таква је, од прилике, драма Горски Вијенац. Зовите га, дакле лирском драмом, епском драмом, каквом хоћете драмом (а има их од сваке руке), али га зовите драмом. Горски Вијенац је пре епска драма него, како га је неко назвао², драматисан еп.

Његош је, држим, и сам сматрао Вијенац за драму. То се може донекле видети и по ономе што је казао Г. Бану. А то се још боље види (и ово је нов доказ да је Вијенац драма) по Његошевој тежњи да, што строже, изведе јединство места у Вијенцу. Ко на јединство места пази, тај на драму мисли. Тај момент јединства је специфично драмски момент и, ако га је Његош у Вијенац унео, он је тиме показао да је Вијенац

карактеришу ову златну књигу, док на против ми...;“ Г. Цар, Симпатије). Ми, међутим, држимо да се оно и даје решити, и да је вредно пажње као и свако друго.

¹ Faguet, 93, 105.

² Поменуто код Вуловића.

као драму сматрао. А Његош га је унео, и строго пазио да га одржи (истина је и то, у осталом, да га је на свој начин схватио¹). Призори у Вијенцу не дешавају се по разним крајевима Црне Горе или бела света, и ако је то њиховој садржини могло одговарати, него само на једном крају, на Цетињу и околини. Сва је радња пренесена на овај крај; и она чак која се ту није десила представљена је призором који се на Цетињу дешава. Долази н. пр. нов везир у Подгорицу; Његош не наслика везира у Подгорици, него доведе кавазе његове на Цетиње. Драшко иде у Млетке: Његош не да слику Млетака и Драшка у њему, него врати Драшка на Цетиње да тамо прича шта је на путу видео. Удаје ријечки кадија своју синовицу на Ободу: Његош не стави Обод као место сцени, него доведе, под згодним изговором, свате на Цетиње. Убију Турци Батрића у Бањанима: Његош не представи да се сцена у том селу дешава, него доведе, и то чак из Цуца, Батрићеву сестру на Цетиње да туна ову смрт одплаче. Позавади она баба три племена која далеко од Цетиња живе: не начини Његош приказ у којем од оних места где та племена живе, него доведе и бабу и сва три племена на Цетиње, да ту буде суд. Бије се Мандушић по целој љешанској нахији све до Љешкопоља: не узме Његош ни једно место из те нахије као позорницу овога боја, него врати Мандушића (опет са згодном мотивацијом) на Цетиње, а чак са Мораче. Сва је радња доведена на Цетиње и ако је на неколико разних места природно могла бити. Његош је, у том смислу, одиста извео је-

¹ Није Његош сматрао да је, за јединство места, потребно да се радња дешава само на једном малом, строго ограниченом простору, у једној соби на пример. Он је мало слободније то замислио: довољно је и кад се све на једном крају дешава. Он је узео као место цетињско поље, а и околину: Ловћен и Црквине (тројичанска скупштина) и манастир цетињски (заклетва, у капели манастирској; бадње вече и ново лето, у одајама манастирским).

динство места у Вијенцу¹. То сведочи да је он своје дело као драму рачунао. То у исто доба потврђује да је Вијенац драма.

То још, додајмо узгред, приближује Вијенац грчкој драми, јер је у овој нарочито пажено на јединство времена. Са грчком драмом има, у осталом, Вијенац још сличности. Најпре у колима. Кола, истина, нису чиста копија хорова у грчким трагедијама, али је Његош ипак на ове могао мислити кад је кола писао. Кола су самосталнија обрада хорова, и Његош је можда мислио да хорова треба у нечем изменити, али је сигурно држао и то да њих треба у драму унети. Тако су и француски драматичари 16. века држали, и уносили хорова одиста. После, Вијенац, има сличности с грчким трагедијама и у томе што није подељен у чинове: ни ове, то је познато, немају те поделе. Уз то, и оно што Његош не представи бој него доводи гласника да дâ извештај, и то је једна позната особина из грчке трагедије. И тако даље.

Poeta laureatus

— W. F. Brand —

Званични дворски пјесник британске државе опет је тако силно у свој рог дунуо у славу британскога оружја, да нам је слободно мало се дуже с њиме забавити. Не можда, што би његово сликовање или личност његова сама по себи могла кога на то потаћи, али он је већ стекао „ловорику“, те би дакле требао

¹ Францески је, видели смо, констатовао у Вијенцу јединство места. Он је тврдио још (и то смо такође видели) да је и јединство времена одржано. Ту је, међутим, очевидно погрешно: радња Вијенца збива се у времену од Тројица до нове године (моменти: Тројице, Госпођина, бадње вече, божић, нова година). — Францески, у осталом, каже да се сцена на Црквинама (тројичанска скупштина) дешава на Божић! Он је и иначе некритичан: попа Мићу зове стално поп Мујо, итд.

да буде најбољи енглески пјесник. Свакако је положај који он заузима од особита интереса. Обратимо дакле пажњу томе положају и размотримо, како је данашњи његов посједник дошао на пјеснички пријесто и како се на њему влада.

Обичај славнепјеснике ловориком овјенчати налази се већ у класично доба грчког народа. Године 393. укинуо га је цар Теодосије као остатак незнабоштва и чини се да се истом на ново увео, кад су грађани града Рима овјенчали на овај начин Петрарку године 1341. Из Италије се тај обичај раширио у Шпанију, а био је познат и у Њемачкој. Тако се спомиње, да је цар Максимилијан године 1517. учинио витезом у Аугсбургу Улриха Хутена и том приликом метнуо му на главу лоровијенац. У Енглеској су већ нормански краљеви имали по једног званичног „*versificator-a*,” ком је била 1251. одређена плата од 100 шилинга. Ипак се обичај даривања вијенца раширио с универзитета, нарочито онога у Оксфорду, гдје би најбоље кандидате реторике и појетике окрунили вијенцем. Мало по мало, па би се кадгод признао вијенац и гдјекојим дворским стихотворцима. Краљица Јелисавета имајаше различите дворске пјеснике: најприје Ричарда Едвардса, затим Едмунда Спензера.

Но као први прави званични *poeta laureatus* треба да се сматра Ben Jonson, кога је нашљедник Јелисаветин Јаков I. год. 1619 подигао до те службе и части с годишњом платом од 100 фуната штерлинга и буретом канарског вина. Послије Џонсона бијаше у тој служби Sir William Davenant, незаконити син Шекспиров — он се бар издаваше за таквог, — а иза њега дође познати John Dryden. Нашљедници његови нијесу били достојни ловорике, те истом године 1813, када поставише Roberta Southey-a, дође заиста чувен пјесник до заслужене части. Мало прије су ту част понудили Валтеру Скоту, но он је одби, јер је био мишљења, да плата скопчана с тим мјестом, која је тада износила

200 фуната штерлинга, припада лицима, која су упућена само на заслугу пера свога. Послије смрти Southey-a постаде *laureatus* стари Wordsworth, коме је било већ 72 године и који је ту част примио тек на велико наваљивање краљичино. И заиста избор не би ни био погодио заслужнијега човјека. Послије њега дође као лауреат год. 1850. Алфред Tennyson, човјек врло великих способности, којег се смрћу 1892. године ово мјесто опет упразни. И не само у књижевним него у свима круговима образованог енглеског друштва ишчекивало се с великим интересом ријешење питања, коме ће се сада дати ловорика, осим ако се та служба сасвим укине. Многи су пошљедње жељели. Јер је свакако врло тугаљив посао: једнога пјесника између свију других одликовати на тако сјајан начин. Такав је чин давао повод многим омразама и често могао бити заиста неправедан, ако су се осим пјесничке вриједности узимали у обзир и други разлози, па ако су уз то били од велике важности обзири на политичке прилике и странке. Но други су хтјели да се сачува ова историјска служба: с једне стране, јер све старинско, ради ли се само о спољашности и форми, вазда има у Енглеској врло необичне дражи, с друге стране, јер се даривање тога звања сматра службеним признањем пјесничког дјеловања с највишег мјеста, чашћу подијељеном од државне стране књижевности у опће. С тога је у своје доба један лист наумио да то питање рашчисти, па је људима који су на књижевном пољу важили разаслао допис, у коме их је молио да му одговоре на ова два питања: 1. Би ли требало да се ово звање укине или и на даље да остане? 2. У пошљедњем случају кога сматрате најспособнијим нашљедником покојног лорда Тенисна?

Одговори овог одабраног свијета бијаху исто тако различити као мишљења публике у опће о овем питању. Само су ови људи своје назоре још опрезније изражавали, барем у погледу личности за ово

мјесто. Ни један се не усуди споменути такво лице. Споменућу само најзанимљивије изјаве. Историчар Froude писао је просто: „Живот ме је научио да добровољно никад не изречем мишљење о стварима које ме се не тичу“. Проф. Huxley рече чак: „Кад бих ја и био позват да Вам одговорим на Ваше друго питање, мислите ли, да би се могло од мене очекивати да вам изјавим своје мишљење о овој тачки, без претходног увјерења о полицијној заштити?“ Проф. Blackie писао је овако: „Служба лауреатова требала би да и на даље остане за знак, да највише лице у држави обраћа пажњу једној од највиших функција људске душе“. У овоме је смислу писао и познати политичар и човјекољубац Sir John Lubbock: „Ја сам за одржање ове службе, али — хвала творцу што ја не морам бирати“. Напротив мишљаше проф. Dowden: „Тврдо сам увјерен да би ту службу требало укинути“. Проф. Max Müller писао је: „Попут многих других установа, које су извршене ако саме из себе постају, али своју одлику изгубе чим постану ствар формалности и предања, чини ми се да је звање пјесника лауреата данас изгубило свој прави смисао и своју праву вриједност. Чим дође доба, када народ у својој маси почне цијенити једног живог пјесника, не ће бити тешко да се лоровов вијенац опет уведе или да се пјесник као у старо доба одведе на Капитол уз клицање народа“.

Ово се многим из срца говорило. Да ли је било у Енглеској пјесника, који је толико друге наткриљивао, да је народ у својој маси њему лоровику признавао? Проматрајући га као пјесника: свакако овај је човјек Algernon Swinburne. Тако је и Гледстон у чланку о британском пјесништву деветнаестог вијека штампаном 1890. истакао, да уз Тенисона треба споминути у првом реду Browning-a и Swinburne-a. Browning је међутим био умро, а пошто се од тога доба ваљда ни један пјесник није особито истакао, то се не би могло схватити, како би могао избор министра

предсједника пасти на кога другог а не на Swinburne-a. Али он је републиканац. Зар су могли њега учинити дворским пјесником? Зар је могао писац „Пјесама о сунчеву заласку,“ у којима се слави пантејизам и републиканизам, и примити такав позив? Јамачно он не би био то учинио.

Покрај Swinburne-a био је најугледнији William Morris. Али је овај био сасвим прешао у табор социјално-демократски, те се и није могао озбиљно узети у обзир при давању ове части, па да и није сматрао потребним изјавити, да он те части не ће примити.

Као врло угледне пјеснике, којима се и с обзиром на њихово политичко држање није могло ништа приговорити — већ им је влада племство даровала — остало би нам да споменемо Sir Edwin Arnold-a, једнога од уредника листа „Daily Telegraph“ и Sir Lawis Morris-a. И млађе снаге: William Watson и Rudyard Kipling могли су се у обзир узети.

Постављање за лауреата врши се у име краљево, али зависи сасвим од министра-предсједника. Гледстон и његов наслједник Розебери, ма да су обојица као врло угледни књижевници могли ваљано ту ствар ријешити, оставише то мјесто празно. Али чим год. 1895. дође Лорд Солсбери на владу, не пропусти прилике, да се окористи правом овог именовања. Солсбери може бити искусан политичар. Нека је и ваљан физичар. Али у књижевним питањима тешко да се сигурним осјећа. Он бјеше нашао једног рјечито писца уводних чланака свога органа „Standard“-а. Alfred Austin зове се тај срећни човјек, који може и стихове правити. И овога учини Лорд Солсбери на Нову Годину 1896. дворским пјесником покојне краљице. Опћа срџба, коју је овај чин проузроковао немилостива критика, очито заповијестила је да се постављање које су Austin и његова пјесничка дјела имала од тог времена да претрпе, мора да му је загорчало високо одликовање, које му се исказало. Можда се он и каје, што је то одликовање при-

мио; али ловорику већ носијаше, морао је дакле и — пјевати. Његов први спјев као лауреата бијаше прослављање Џемзона нападаја на Трансвал, који се догодио неколико дана прије његова одликовања. Он је славио ово срамотно дјело најсјајнијим бојама, које је могао сакупити. У Јоханисбургу — прича нам безазлено — бијаху жене и дјеца љуто притијешњени. Ове да ослободи, навалила је храбра Џемзонаова чета.

Ова је пјесма била одмах предмет многих интерпелација у енглеском парламенту. „Из којег фонда прима дворски пјесник плату?“ запита један посланик првог лорда државне благајнице Balfour-a. „Је ли икоји министар одговоран за његова дјела?“ питаше даље исти посланик, „и ако није, не би ли с обзиром на минуле догађаје било згодно, да се политичке изјаве пјесникове донесу којем министру на прочитање прије њихова штампања?“ Други посланик пође даље и уз опћи смијех предложи, да се не само политичке изјаве лауреатове него у опће сва дјела његова подастру једној области, прије него се публика њима усрећи. Трећи зададе пјеснику јак ударац упитавши, да ли можда нијесу његове изјаве у толико привилеговане, што је његова служба заведена на мјесто старог привилегованог положаја дворског будале. Balfour одговори кратко, да се плата узима из цивилне листе, а да не може никоји владин одсјек препоручити за вршење цензуре над пјесничким производима.

То је било познато не само онима који су та питања ставили, него, и свакоме у Енглеској. Али питања су се на министра ставила само зато, да би се у овоме облику подијелио укор човјеку, над којим као пјесником — уз пркос његову службеном положају — нема власти ни парламенат ни друга која област. Ова су се питања ставила дијелом и тога ради, да би се чудновати положај овог дворског пјесника у правој свјетлости показао иностранству, гдје би се врло лако могао о њему створити крив појам као што се и створио.

Мостар

Милан Ђуковић

Књижевне успомене

— Д. В. Тригоровић —

Достојевски.

Једне недјеље ступи у нашу школу плав младић, око својих седамнаест година, средњега раста, јака састава и болешљиво-блиједа лица. Тај младић бјеше Теодор Михајиловић Достојевски. Наше пријатељство почело је одмах чим је ступио у наш завод. Има од тада пола вијека, али се врло добро сјећам да ни једнога друга нијесам тако брзо и срдечно заволио, као Достојевскога. Изгледаше да је и он мене волио, не гледајући на природу му сухоћу карактера, на одсуство младићкога заноса и одушевљења. И онда је већ био недружеван, повучен, никад није учествовао у опћим играма, за вријеме одмора вазда би сједио у своме омиљеном углу, четврте школске собе, код прозора, задубљен у какву књигу.

Ја, од природе врућа, плаха, а уз то мекана и поводљива карактера, не само да сам заволио Достојевскога, него сам потпуно пао под његов уплив. То ми је онда много користило. Достојевски је био много напреднији у своме развијању од мене, његова начитаност задивила ме. Често би ми говорио о разним писцима, за чија имена никада нијесам чуо — и то је за мене било откриће. Прије њега ми смо у школи били врло равнодушни према литератури. Од тада почесмо много читати. То читање и разне нове мисли још ме више охладеше према школским предметима. Ни Достојевски није Бог зна како учио, припремао се за лекције само толико, да се провуче из разреда у разред. Једне године не испаде му то за руком, пропаде на испиту, па мораде разред понављати; од муке се био разболио и лежао је у болници неколико дана. Те године сам ја добровољно иступио из школе.

*

Једанпут случајно сретох на улици Достојевскога, који бјеше тада довршио учење. С радосним ускликом бацих му се у загрљај. И он се мени обрадовао, само ме предусрео уздржљивије него ја њега. Вазда је био велик непријатељ њежности и „срдачних излијева.“ Ја му одмах испривовиједах о својим књижевним почецима и о познанству с књижевницима, и позвах га кући да му прочитам свој рад. Он радо пристаде. Читао сам му своје *Верглаше*. Изгледаше, да му се мој рад свидио, и ако се није топио у хвалама и ласкању. Знаш, кад му прочиташ оно мјесто: „вергл престаје свирати, чиновник са прозора баца новчић, који пада верглашу пред ноге,“ Достојевски скочи и нервозно поче викати: „Не, не, није тако, сасвим није тако! Излази некако сухо, неприродно: новчић пада верглашу пред ноге . . . Требало би рећи: новчић пада звекћући и поскакивајући на земљу . . .“ Ова примједба за ме почетника бјеше цијело откриће, моје ухо вазда је вољело финије, живље и вјештије изразе. Од тада сам се често виђао с Достојевским. Свршило се тим да почесмо заједно живјети. Мени је мајка слала педесет рубаља мјесечно, а толико од прилике добијао је и Достојевски од родбине из Москве. Толико новца било би доста, да лијепо живимо, али новац се није могао код нас ни окренути, већ за прве двије недјеље нестало би га, па смо често морали да живимо о суху хљебу и јечменој кави.

Првих дана нашега заједничког живљења Достојевски таман бјеше довршио пријевод Балзакова романа: *Евгенија Гранде*. Балзак је био наш омиљени писац, оба двојица смо га страшно читали, држећи га за најбољег међу француским писцима. Не знам да ли је Достојевски касније промијенио мишљење, али ја сам остао при томе увјерењу вазда, и често прегледам нека Балзакова дјела. Не знам како и преко кога пријевод *Евгеније Гранде* дође у лист: *Библиотека за читање*, само знам то да је Достојевски био врло ожалостан, кад је добио споменути лист

у руке, а имао је и зашто: његов пријевод бјеше грозно скраћен и искасапљен. Такав је био обичај у уредника тога листа.

Тај занос за Балзаком био је узрок, да је Бјелински, коме ме је одвео пјесник Њекарасов, учинио на ме сасвим други утисак, него што сам очекивао. Кад сам прелазео праг Бјелинскога био сам узбуђен и збуњен, смишљао сам у себи изразе, како да му искажем своју љубав према знаменитом француском писцу. Али чим споменух да је преведена *Евгенија Гранде*, Бјелински осу такву псовку на нашега идола, назва га простим писцем, говорећи, да би он на свакој страни, *Евгеније Гранде* доказао ништавило тога дјела — да сам ја изишао од њега поражен, збуњен, опарен, пун негодовања не толико на Бјелинскога колико на самога себе. Сигурно сам био учинио смијешан утисак на великог руског критичара, изгледао сам право дериште, које није у стању три ријечи проговорити у одбрану свога мишљења.

Достојевски је међутим сједио по цијеле дане и дијелове ноћи за писањем столом. Мени ништа није говорио, и на моја запиткивања о чему пише, одговарао је преко воље и кратко, тако да га престадох питати. Само сам видио много листова исписаних оним рукописом, којим се одликовао Достојевски: слова су му се испод пера просипала као бисер, као нацртана. Такав исти рукопис видјео сам касније само у Диме — оца. Чим би Достојевски престајао писати, у рукама би му била књига. Неко вријеме био се занио за дјелима Ф. Сулијеа, особито су га били занијели *Демонови записници*. Напорни рад и непрестано сједење код куће рђаво су дјеловали на здравље Достојевскога, повећала му се његова болест, која се појављивала неколико пута у младости за вријеме боравка у школи. На нашим ријетким шетњама неколико пута дошла би му падавица. Једанпут на Тројицкој улици сусретосмо погреб. Достојевски се брзо окрену и хтједе се вратити натраг, али

му наједанпут дође тако јака падавица, да сам га с туђом помоћу морао унијети у оближњи дућан, и једва дође к себи. Иза тога наступио би вазда код Достојевскога душевни умор, који би трајао по неколико дана.

Једно јутро зовне ме Достојевски у своју собу. Ја га нађох на дивану, који му је служио мјесто постеље, а пред њим на сточићу подебела тека ситно исписана.

— Сједи, Григоровићу, тек јуче сам ево преписао, хоћу да ти прочитам; сједи и не прекидај ме, — рече он необично живо.

То што ми он одједанпут и не прекидајући прочита, изашло је брзо из штампе под насловом: *Биједни људи*.

Ја сам био вазда висока мишљења о Достојевскоме; његова начитаност, познавање литература, мудрост и озбиљност карактера силно на ме дјеловаше; ја сам се често питао, како то, да сам ја већ нешто написао, и да је то нешто већ изашло из штампе, па сам се бројао у неку врсту књижевника, а Достојевски још није ништа створио? Одмах на првим странама *Биједних људи* разумједох, колико је ова ствар Достојевскога љепша од онога свега мога што написах, а што читаше даље, све се више увјеравах у томе. Усхићен до крајности хтједох се више пута бацити Достојевскоме око врата, али то не учиних знајући да он не трпи такве њежности. Ипак не могах мирно сједити на мјесту, него сам сваки час скакао и прекидао читање усхићеним усклицима.

Резултат овога читања познат је више или мање читалачкој публици. Сам Достојевски описао је у своје дневнику како сам ја готово силом узео рукопис *Биједних људи* и однио га Њекрасову. Али из скромности прећутао је како је текло само читање. Читао сам ја. На пошљедњој страни, кад се старац Ђевушкин опрашта са Варењком, ја не могах више да се савладам, него почех јецати; крадимице погледах на Њекрасова, низ његово лице текле су такођер сузе. Ја га стадох ватрено

увјеравати, да са лијепим стварима не треба отезати, него да одмах одемо Достојевскоме, и ако је било касно (око четири сата у јутру), да му саопшtimo о успјеху и да уговоримо о штампању романа.

Њекрасов прилично узбуђен одмах пристаде, брзо се обуче и ми пођосмо.

Морам признати, да сам радио врло непромишљено. Познавајући добро карактер свога друга, његову повученост од свијета и болесну осјетљивост, требао сам му сутра дан пажљиво испричати како је било код Њекрасова, а не будити га ноћу, узнемиривати ненадном радошћу, па уз то доводити му ноћу непозната човјека; али ја сам био врло узбуђен; у таквим приликама размишљају уздржљивији, мирнији људи.

На нашу лупу на вратима отвори нам Достојевски, а кад угледа са мном непознато лице, он поблиједи, збуну се и за дуго није могао ријечи одговорити на оно што му говораше Њекрасов. Кад он оде очекивао сам да ће ме Достојевски наградити за неумјерену усрдност и сувишно заузимање, али тога не бјеше, он се затвори у своју собу, и дуго послје тога чуо сам ја његове кораке, који су говорили о узбуђеном стању његове душе.

Послије познанства са Њекрасовим и преко њега са Бјелинским, који је прочитао у рукопису *Биједне људе*, са Достојевским наступи знатна промјена. Док су се штампали *Биједни људи* он је био у врло нервозном узбуђењу. Тутљивица од природе, никад ми није приповиједао какав је имао сношај са Њекрасовим и шта је даље међу њима било. Са стране сам слушао различите гласове о томе, како је он захтијевао, да му се *Биједни људи* штампају некаквим особитим словима, да окруже оквиром сваку страну, ја овоме нијесам био присутан, па не знам, да ли је истина или није; ако је што и било, сигурно је свијет, по обичају, увеличао.

Сјајан успјех *Биједних људи* и усхићене хвале Бјелинскога рђаво су дјеловале на карактер Достојевскога, који је до тада

живио врло повучено и није опћио са књижевним лицима. Је ли било могуће да такав човјек, и ако паметан, остане и даље душевно нормалан кад му се на првом кораку књижевнога рада онакав ауторитет као Бјелински поклонии и гласно објавио да се појавило ново свјетлило у руској литератури? Иза *Биједних људи* Достојевски је написао причу *Господин Прохарчин*. Читала се она код Њекарасова, и ја сам био позват. Бјелински је сједио према писцу, гутао је сваку његову ријеч, и често није могао да прикрије своје усхићење, понављајући да је само Достојевски могао пронаћи такве психолошке потанкоће.

Овај занос Бјелинскога не би толико покварио Достојевскога колико онај брзи преокрет на његов рачун у очима Бјелинскога и дружине му. Ево шта је тада писао Бјелински Ањенкову: „Да ли сам Вам писао, како је Достојевски саставио причу: *Домаћница* — страшна глупост! Писао је још којешта, али сваки његов нови производ, нови је пад за њега. У провинцији га не трпе, у пријестоници непријатељски се одзивљу и о *Биједним људима*, тако да ја стрепим при помисли, да их опет прочитам. Дивно ли смо се осрамили нас двојица, друже, хвалећи Достојевскога — ђенија!“ Ово је писао Бјелински, најпоштенији од свих људи, али човјек врло склон заносима, писао је, као вазда, врло искрено, из увјерења. Бјелински се није уздржао да гласно исказе своје мишљење о Достојевскоме, за њим су то исто понављале његове присталице. Такав ненадан пријелаз од уздизања писца *Биједних људи* скоро на степен ђенија, па затим коначно му одрицање литерарнога дара, поразила би човјека и мање осјетљива и самољубива него што је био Достојевски. Он стаде избјегавати лица из круга Бјелинскога, повуче се у самога себе више него прије, и постаде раздражљив до крајности. Једанпут при сусрету са Тургењевим, такођер лицем из круга Бјелинсковог, Достојевски,

на жалост, не може да одржи, него изли своје прикупљено негодовање на њега, говорећи да се он њих ни једнога не боји, да ће доћи вријеме па ће их он све оборити у блато. Мислим да је био говор између њих о Гогољу. Ја ради овога кривим Достојевскога, јер му Тургењев није могао дати повода сваћи: Тургењев је био врло миран, добар, шта више и попустљив. Послије овога случаја прекиде се свака свеза између дружине Бјелинскога и Достојевскога, и он више није тамо одилазио. На њега се осуше шале, заједљиви епиграми, исмијавали су његово нечувено самољубље, завист Гогољу, коме би он требао да ноге љуби, јер на свакој страни толико хваљених *Биједних људи* осјећа се уплив Гогољев.

Ово пошљедње је истинито, кад би се то могло сматрати као кривица, јер је Достојевски био тада тек почетник. Особа старца Ђевушкина из *Биједних људи* заиста много напомиње на чиновника Попришчина из *Људиних записника* Гогољевих; она сцена, како директорова кћерка губи рубац, па Попришчин трчи да га дигне, плаза се по паркету и у мало не разбија нос, одмах те подсјећа на сцену кад у Ђевушкина пред директором отпадне дугме с капута и он збуњен стара се да га подигне. Та и у кроју читавих реченица огледа се Гогољ. Али то се не може уброяти у кривицу, јер цијели књижевни млађи нараштај старао се да имитира Гогоља, сви су били онда у заносу за Гогољем.

Зато у каснијим производима Достојевскога нема ни сјенке подражавања, он постаје сасвијем самосталан, и заузима прва мјеста међу знаменитим руским piscима.

Не сјећам се ради чега се изроди између нас препирка, резултат тога бјеше да не живимо даље заједно. Рададосмо се, али мирно, без свађе, и касније код Бекетових сусретали смо се вазда као стари, добри другови.

Мостар.

Вукосава Жванишевићева

Оцјене и

приказу

Милан Наранџић, роман *Јакова Игњатовића*, с предговором г. проф. Молчила Иванића. Издање Српске Књижевне Задруге.

Ово је један роман с два јунака, и ево како та два јунака карактерише г. проф. Иванић у свом интересантном предговору:

„Милан Наранџић је тип у главном обичног човјека, који је од сиромашка постао богаташ, „спахија“, и то „чрез женидбу“, а коме је главно начело живота и рада — да лијепо живи. Он није дубок и простран ум, али није ни без разума и окретности да се нађе у свијету и лови — уживања. Он није морално непотпун човјек (неваљалац, лопов, убица, па ни лажов по занату, ма да хоће кадгод и да омахне, ни обична варалица), — него човјек, који с одређеним циљем, да буде богат и да ужива у животу, промеће се свакојако кроз-а свијет, па кад, тога ради, дође и у тјеснац, он врдне у страну и својом обичном, осредњом памећу — извуче се... Он није ни филистар, ђифта, а није ни занесењак, сањало... он је просјечан, и ако у неколико уљепшан, човјек савременог друштва... није идеал, али далеко је од тога, да буде обична „калаштура“... није анђеол, али није ни ђаво: он је човјек, несавршено биће... Јасно је да у савременом друштву само такви, као што је он, „свијет уживају“.

„Други јунак, Бранко, према свем је контраст Наранџићу. Бранко је и рођењем и васпитањем и образовањем па и талентом другог, рећег, племенитијег соја човјек. Он је карактер, образован мало настрано, под строгим туторством, нарочито многим читањем, и то озбиљних књига. Слика и прилика самога писца! Бранко је идеалист, лаковијеран, не познаје добро свијет и свјетске мутљавине, а Наранџић препреден, човјек од живота и за живот. Њих двојица нису непријатељи, не боре се један с другим, него обојица — са свијетом и животом; само што Наранџић у тој борби успијева, а Бранко непрестано насједа, страда због својих идеала...“

Овако како г. Иванић описује Наранџића и Бранка, тако их је одиста Игњатовић био замислио. То се види по оним мјестима у роману гдје та два јунака говоре сама о себи. То се види и по оном тону којим писац о њима говори. О Бранку говори он с оном љубављу, с оним дивљењем, које једном несрећном идеалисти не можемо одрећи; а о Наранџићу говори без мржње, без презирања, па шта више и без ругања, управо, говори о њему са симпатијом која је тек најблажим потсмјевањем зачињена, говори од прилике онако како говоримо обично о једном човјеку кога не уважавамо, али га опет маримо; за кога увиђамо да је прилично објешњак, али кога опет за то не сматрамо ни за неваљала, ни за непоштена. По замисли Игњатовићевој, Бранко је одиста имао да буде један идеалиста који из борбе за живот излази побјеђен, а Наранџић један практичан човјек који у тој борби побјеђује. Али, да ли је Игњатовић начинио та своја два јунака сасвим онако како их је био замислио? Да ли су они и у ствари такви каквима је он хтио да они буду? О овоме нека нам буде слободно сумњати.

Јер, ево факата.

Још од своје ране младости, Милан Наранџић био је схватио значај новца. Испрва само, није био на чисто с тим како ће најлакше доћи до новца. Циљ му је био јасан пред очима, али у избору средстава није био одмах довољно вјешт. Поменућемо неколико његових првих покушаја, у којима се тек плашљиво помаља будући мајстор. „Моја сека“, прича Наранџић, „била је на гласу девојка. Поред пенџера пролазили су многи гавалери. Ја сам морао много пути на страни бити, да њој јавим ко иде из другог ил трећег сокака, па кад јој добар глас донесем грошић не фали. Кад год ме је опет терала, да код куће не лармам, па опет грошић“... Ово само по себи може се и не учинити некоме тако страшно; али што је страшно, то је што се овакав један факт не налази

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

усамљен у Наранџићевом животу, већ се на њ надовезују небројени факти исте моралне вредности. „Мој пријатељ Тагомир,“ прича Наранџић на другом мјесту, „имао је много свилени буба или црви. Ја сам те црви чистио. При чишћењу се цркнути сваки дан налазило, а ја поред цркнути метнем на страну по којег живог на мој рачун, па их назначим пред Татимиром у лист усопших. После сам их продавао, по крајцару по две, по неки господски син дао је за шареног грошић. Ето новаца...“ Ово, истина, није подкрадање, али је у најмању руку крадуцање. За крадуцањем је дошло и коцкање. Кад је тим начином стекао извјестан капитал, Наранџић се бацио на нешто што нама изгледа зеленашење у маломе. „Било је“, каже он, „ђака, моји саученика, и то од добри кућа, који су своје ситне ствари продавали ил залагали. Знали су, да већ имам коју крајцару, па одма к мени. Један ми доноси дугмета, други прслук, трећи панталоне, четврти перорезник, и то хоћу ли у залогу или у продају“. Ово му је дало касније мисао, да отвори читаву радњу, купујући опет од својих другова њихове старе хаљине, које је послје препродавао телалима. Интересантно је да је он имао и „кондиције“, али да је тај начин зараде постепено сасвим напустио, јер је више волио зајмодаство и трговање са старим хаљинама. Ну, Наранџић је свој прави пут нашао тек онда кад је стао на снагу, и осјетио се мушко. Њему је онда пукло пред очима, како ништа није тако подесан артикл за трговање као љубав. Почео је са куварицама, наравно са постаријима, код којих је могао своје љубазности скупље зацијенити. Ево његова властита свједочанства о томе. „Ми смо имали једну постарију куварицу. Имала је по доста заслужени новаца... Она се разгоре страшћу према мени... Ја о женидби ни да знам. Моли ме да се с њом у недељу шетам... Погађамо се. Она се обвеже, да кад куд с њом пођем све трошкове она плати и, осим тога, што може на моју страну да зашпорују“. У једној прилици, Наранџић се, као неки куварички Дон Жуан, нашао између двије таке обожаваатељке. И онда „Рекнем,“ вели он, „Бабики, да идем кући да извадим крштено писмо, па да се вратим и њу узмем. Она се на то склони. То исто кажем и Рези, и она се на то склони. Свака ми је дала на пут по сто форинти,“ — и ра-

зумије се, он је преварио обје. Послије ових привремених веза, стао је тражити једну сталну, брачну везу, којом би се за цио живот обезбједио. „Ја сам држао: треба се само богато оженити, па ма каква била... Ако је млада, лепа и богата, о толико боље. — Ако је стара, треба јој по вољи чинити, па гледати да се добро тестаментачно начини“. С оваком философијом љубави, он се приближује једној богатој удовици, већ у годинама, код које му је, тако да кажемо, претходио његов пријатељ Бранко. Он је код ње прво нешто од прилике као покућар, па онда „добар пријатељ.“ најзад би хтио да јој буде и муж. Она га, увријеђена, одбија, али јој он доскаче овим џентлменским начином. Једног дана, кад је била сама код куће, нападне је неки лопов. Наранџић, који у том наиђе, притече јој у помоћ, хватајући се с лоповом у коштац. Послије овог његовог витешког дјела, његова „милостива,“ како он у свом келнерском стилу зове ту госпођу, даје му најзад своју руку. Интересантно је, међутим, да тај лопов с којим се Наранџић тако храбро борио, није био прави лопов. То је био један његов пријатељ прерушен у лопова, с којим је он био удесио цијелу ствар. Свакојако, циљ је постигнут, и Наранџић налази своју срећу у једном браку у ком он има да буде пола муж, а пола слуга.

Такав је практични Наранџић. Идеалиста Бранко само је мало друкчији. Прије свега, он је присни пријатељ Наранџићев. У цијелом роману нема ниједног мјеста из кога бисмо могли извести, да је он осуђивао Наранџића за његов начин живљења. Њему је изгледало сасвим природно то што је његов пријатељ радио. Шта више, неки пут, он је био у стању понашати се исто тако као и Наранџић. Са Наранџићевом „милостивом“, он је имао прије везе него Наранџић, и те су везе биле колико љубавне, толико и новчане, јер Игњатовић ставља ван сваке сумње да је „милостива“ издржавала Бранка. Кад је касније требало да се Наранџић ожени њом, то се извршило са знањем, и у малте не и с благословом Бранковим. Он је сматрао да се показао не знам како племенит према свом пријатељу, што му је ишао на руку да се ожени женом коју је он прије њега имао. Сасвим као Наранџић, он једнако мисли о женидби. Разлика је између та два пријатеља само у томе, што се Наранџић није заљубљивао, докле се

Бранко заљубљивао (ма да се ни он, благодарјећи неком срећном случају, није никада заљубио у дјевојку без новаца). Док је Наранџић добио за жену једну бабу, дотле се Бранко преварио, па узео једну компромитовану дјевојку, чију је лијепу прошлост знао у осталом цио свијет, сем њега, — и управо због те неједнаке брачне среће, Наранџић треба да буде практичан човјек који успијева, а Бранко идеалиста који пропада.

Пошто смо изложили ове факте, ми ћемо куражно рећи наше мишљење. Ми се не можемо никада сложити с писцем да је Наранџић практичан човјек, човјек управо просјечан, ни анђеол, ни ђаво. То је непоштен човјек. Он није истина убица ни лопов у обичном смислу, али је неоспорно варалица. Како друго име треба дати једном човјеку који је на онакав начин измамио по 100 форината од оне двије куварице, — или који је на онакав начин склонио „милостиву“ да за њега пође? Он није управо човјек рђава срца, али је толико лишен моралног достојанства, да већ постаје ненормалан. Ми вјерујемо да би се практичан човјек могао вјенчати с једном старијом госпођом због њеног новца, али то је све што би практичан човјек могао учинити. Он се не би ниже спуштао. Он се не би могао вјенчати с једном женом за коју зна да је прије тога живјела с његовим пријатељем. Он не би могао удезити ону комедију с лажним лоповом. Практичан човјек иде за својим интересом, то је истина; али ићи за својим интересом, то још не значи бацити образ под ноге. Наранџић је, пак, образ бацио под ноге, и зато, понављамо, он није практичан човјек, већ човјек непоштен.

Што се тиче Бранка, ми се питамо, по чему је он Наранџићев контраст? Нама се чини да та два човјека који живе као браћа, и лице један на другог као браћа. Обојица представљају један и исти тип, — онај тип који је Александар Дима обе смртио у својој комедији *Господин Алфонс*. Обојица су готовани који лове кроз живот имућне жене. Наранџић уноси у тај недостојни посао мало више цинизма, а Бранко нешто мало више сентименталности, али, за име Бога, то још није никакав разлог да се овај други назове идеалистом! Највише би му се та љубав могла учинити, да се каже за њега да је мало сметењак, и да с тога није тако крив као Наранџић.

Ми, дакле, одсудно споримо да је Игњатовић представио у Наранџићу практичног човјека, а у Бранку идеалисту. Али ми не држимо да је то дошло од туда, што Игњатовић није имао довољно вјештине да оствари оне типове које је био замислио. Ми се бојимо да је то дошло од туда, што он у ствари није био у стању ни да замисли с једне стране практичног човјека, а с друге једног идеалисту. Он као да није био на чисто с тим гдје престаје практичност, а гдје настаје непоштење. Морално осјећање као да није било код њега особито развијено. Треба прочитати пажљиво предговор г. Иванића: ту се налазе извјесне напомене о карактеру и приватном животу Јакова Игњатовића, које би ишле у прилог овој нашој тврдњи. Ако се не претпостави да је он, бар у некој мјери, патио од моралног шљепила, онда је сасвим нејасно, како се он могао толико преварити у моралном оцјењивању својих личности, и како је могао с толико симпатије, да не кажемо уживања, причати мање више нитковска посла Милана Наранџића и његова пријатеља Бранка.

Биоград

Слободан Јовановић

Гласник земаљског музеја у Босни и Херцеговини. Уредник Коста Херман. Година XIII. Свеска 1.

Пред нама је горе истакнута свеска овог добро уређеног зборника, како по својој садржини, тако и по спољашњој изради. У овој свесци има пет чланака, и нешто из народног вјеровања под натписом *Различито*.

На првome је мјесту чланак од г. Др. Ђуре Трухелке, са 9 табла и 46 слика у тексту. Натпис је чланку: *Резултати прехисторичког истраживања у Босни и Херцеговини тецајем године 1901*. Чланак је написан стручњачки, а поједини предмети су предочени лијепијем сликама. Ту су описани: I. Прехисточки налази извађени из једне гомиле у Плани, котар билећи у Херцеговини; II. Рано-латенски налази из Врућице у котару тешањском у Босни; III. Преисторичка гробишта у Доњем Ламинцу (кот. Бос. Градишка.) У овом одјелку упадају нам у очи предочене слике од једних пафта са појаса, на којима нас уреси подсећају на српски грб са четири оцила али без крста.¹⁾

¹⁾ Види таблу I. и II. у поменутом чланку.

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

За овијем чланком долази лијепа чланак: *Из старих Србуља* од г. професора Миленка М. Вукићевића из Биограда. У овоме чланку наћи ће историчар и филолог лијепа градива; тај чланак није довршен.

На трећем је мјесту чланак од г. Др. Ђуре Трухелке *Државно и судбено устројство Босне у доба прије Турака*. Овоме чланку, треба ли би наши правници-историчари да поклоне више пажње. Ми ћемо се задржати на једној ријечи, која нам је, читајући тај чланак, упала у очи. Та ријеч је *катунар*. Г. писац тумачи ову ријеч овако: „Ријеч катунар није словјенског већ албанешког поријекла, и примљена је од сусједних арнаутских племена. Долази од катунд, катун, а корјен је свакако идентичан са романским *cantone*, те значи село. По томе је катунар ознака за сеоског старјешину, а дужност му је била да надзире становнике села.“

Данашњи значај у Херцеговини, под именом *катун*, не означаје село, него скуп станара који изгоне хајван на планину. „Гдје ћеш ове године на *на катун*?“ питају се сељаци, а под тијем се разумије, гдје ћеш са хајваном на планину.

Вук у своје ријечнику имаде исто значење, а превађа га са *Sennerei*. Још навађа примјере из народних пјесама:

„Разапеше Пипери *катуне*.“

„На *катуне* Турци удареше.“

У народу се још вели за циганске черге: *Цигански катун*.

Према данашњем свањању није *катун* исто значење што и село, те се због тога не може ни корјен *катуну* изводити из ријечи село.

Да и у старом српском законодавству и устројству није био *катун* идентичан са селом, видимо из Душанова законика; јер чланак 22. поменутог законика вели: „И људије властници, који седе по црквених селах и по *катунах* и т. д.“

У чланку 94. истог законика вели се опет: „Ако убије властелин себра у граду, или жупе или *катуну* и т. д.“

Најпослије у чланку 146. „Такожде кнезове, и преимуђије, и владици и предстојници и челници који се обретају сели и *катуни* и т. д.“

И по овоме видимо да је било и у старо доба село и *катун* једно од другог одвојено, јер иначе закон Душанов, не би спомињао поред села још и *катун* када би *катун* значио исто што и село.

Госп. Др. Трухелка у поменутом чланку помиње чиновнике који нијесу били племићи, а то су само „цариници, глобари и *катунари*.“

За прва два назива можемо се лако досјетити да су имали посла са новцем, и то цариници су наплаћивали царину — ђумрук, а глобари глобе, па би смо могли рећи да су и трећи *катунари* такав некакав позив имали. Ја мислим да су катунари били званичници, који су од катуњана — планинштака — извјесне таксе за пашу наплаћивали.

Овакове су се таксе наплаћивале за турског доба од планинштака под именом *траварина*, па се и данас у некојим планинама у Босни и Херцеговини наплаћују.

Стари турски закони на Балканском Полуострву забиљежили су да се давало од стада ован, оваца или јање. Стадо се је бројило 300 брера. По томе закону било је забрањено орати старинска пасишта, а земљишта тијех испаша, нијесу била сељачка него су припадала господару (властелину).¹⁾

У новије доба за отоманске владе плаћало се је од *катуна* ован, а од сваке колибе у *катуну* још нешто сира и масла. Данас се то наплаћује новцем, по главама хајвана, како у којој планини.

И данас имаде испаша приватних поред државних. Колико је мени познато, испаше су приватне на планини Сјекири, Тикви и Луци у котару фојничком у Босни.

А да се и у старо доба узимала траварина, видимо опет из Душанова законика чланак 197. по коме се је давало од 100 кобила једна кобила, од 100 оваца 1 оваца и т. д.

Госп. Новаковић тумачећи тај чланак вели да се у старијим хрисовуљама находи међу државнијем службеницима онога времена један, који се назива *травничар*.²⁾

Ја мислим да је *травничар* и *катунар* једно исто, и да су имали дужност наплаћивати траварину од *катуна* — планинштака.

Као што смо видјели госп. Др. Трухелка мисли да су *катунари* надзирали села, а ја мислим, да *катунари* нијесу надзирали не само села, него чак ни *катуне*, него да су то били државни званичници

¹⁾ Hammer, Der Osmanischen Reichs Staatsverfassung. Wien 1815. I, 405—406.

²⁾ Законик Стефана Душана, израдио Стојан Новаковић. Београд 1888. страна 265.

који су од *катуна* побирали траварину као што сам то већ горе споменуо.

На ту мисао ме наводи још и та околност, што у старом законодавству находимо управитеље и надзиратеље *катуна*, под именом *челник*.¹⁾ Ни овај чланак није довршен.

За овијем долази чланак из природописа од професера А. Пихлера из Мостара. *Три наметнице: Viscum album L., Loranthus europaeus L. и Arceuthobium Oxycedri M. B. у Херцеговини и неким дијеловима Босне.*

Овај је чланчић као допуна лијепом чланку од г. Др. Ђ. Ђокића. (Види *Гласник земаљ. музеја у Босни и Херцеговини* 1889., страна 125.)

За тијем долази опис старина из Албаније од Теодора Ипена, а за овијем: *Кратки пријеглед балканских дуодец-државица* од XIII. до XV. вијека од Др. Ф. М.

Најпослије, у рубрици *Различито*, налази се и биљешка г. Јосипа Ц. Трешњића: *Седмина*, а рубрику *Народно вјерованье у Босни и Херцеговини* испунио је овај пут г. Фрањо Мортинчевић.

И тиме смо завршили овај летимични пријеглед.

Мостар

Л. Грђић-Ђелокосић.

Баналачки (раднички, дунђерски) језик. Приопћио Лука Грђић-Ђелокосић. Сарајево, земаљска италијарија 1900. Стр. 5. — Прештампано из „Гласника земаљског музеја у Б. и Х.“, XII. 1900. 3. и 4. (Стр. 587—591).

Ваљани познавалац народа и његових обичаја и вриједни скупљач народнога

блага Г. Лука Грђић приопћио је на неколико страна *Гласника земаљ. музеја* најважније податке о некакву *баналачком* језику, на који се намјерио у сребрничком котару. То је језик којим се служе дунђери из тога краја, да их не би ко други разумио. Колијевка је томе језику Осат, један крај у сребрничком котару. О поријеклу његову нијесу Грђићу знали ништа друго одговорити него да су га научили од својих отаца, ови од дједова, и да им је остао од св. Томе (дунђерски пир.)

Језик је врло сиромашан. Има само имена и глаголе. Замјенице и партикуле су српске. И наставци су српски, н. пр. Циганин: аћам, Циганка: аћамка, Циганче: аћамче. Глаголи су на — ти: анити (јести), банити (радити), дочкати (донијети). За сваки појам немају ријечи, него спајају по двије или више ријечи; н. пр. автуга — сијено, буке — жито, автуга од букета — слама; букурлија — црква, зотски — турски, зотска букурлија — џамија; чкојалица — нога, миша — месо, миша на чкојалици — бут; тирита — одијело, тирита на чкојалици — обућа; фантара — глава, тирита на фантари — капа. Многе су ријечи ономатопетске, н. пр. букоња (во), букуља (крава), грмчар (млин) од грмити, крека (кокош) од кречати итд.

Грђић мисли да у овом *баналачком* језику имаде највише ријечи по корјену арбанашког језика, а пошто није могао никако дознати да су се кад они дунђери из Осата с Арбанасима мијешали, нагађа, не би ли ово био остатак Илира. (?)

Особито је за похвалу, што је додао на крају мален рјечник (у свему 163 ријечи) и неколике реченице овога језика.

Мостар.

Милан Ћукковић

ПОЗОРИШТЕ

* Некадашњи члан Српског Народног Позоришта у Биограду и сада дугогодишњи члан и редитељ Загребачког Позоришта *Никола Милан* славио је двоструки свој јубилеј: четрдесетогодишњицу свог умјетничког рада и двадесетпетогодишњицу чланства загребачке позорнице. Из Биограда добио је брзојавне честитке од бившег министра просвјете, Г. Павла Маринковића, од Управе Народног Позоришта,

¹⁾ *Село*, Глас Српске Краљ. Академије XXIV. 50. 108.

Академског Пјевачког Друштва *Обилић*, Драмске Школе Народног Позоришта и чланова Биоградског Позоришта у име чије је умјетнику и вијенац предан. Г. Милан је не само умјетник него и књижевник. Написао је више позоришних комада, као: *Вегеранац*, *Аманда*, *Без бркова*, *Два Леополдовца*, *Тврдоглавац*, *Мати*, који су се приказивали на загребачкој позорници. На јубиларној представи давана су три комада, сваки од једног чина: *Партија тикета*, *Мати* и *Једна ријеч министру*. У

старом, посјетиоцима позоришта добро познатом комаду *Партија тикета*, г. Милан је играо Шваље-а де Рошферја, старог француског племића, правог представника пререволуционарног племства, коме је револуција оставила само његов племићки понос и тактичност! Г. Милан је веома симпатично извео своју улогу, нарочито сцену у којој се при партији пикета развија свађа између њега и његова доброћудног али напраситог партнера. — У другом комаду *Маги*, слављеник није учествовао игром. У овом комаду покушао је г. Милан, као писац, да нам изнесе слику из умјетничког живота. Познато је да у широј маси влада скроз погрјешно мишљење да је сродничка веза међу умјетницима лабава и често пута само спољашња т. ј. привидна: да љубав између родитеља умјетника и њихове дјеце није онако чврста и искрена као код осталог грађанства; да умјетнице матере имају неке особите, са гледишта данашњег морала настране, појмове и о дужностима матере као и о појмовима морала итд. Г. Милан је овим својим комадом покушао да то побије и изнио нам је двије умјетнице: матер која се жртвује за будућност своје кћери, и кћер која се у свему повинује својој матери љубећи је и поштујући више свега. У трећем комаду, који је г. Милан превео са њемачког, а који се те вечери први пут играо, *Једна ријеч министру*, играо је слављеник чувеног бечког Јеврејина у доба Марије Терезије, Саломона Опенхајмера, који моли кнеза Кауница за равноправност Јевреја. Г. Милан је веома вјерно представио старог Опенхајмера, који се подухватио да Јеврејима, не само силним новцем којим располаже но и својим личним заузимањем помогне.

* Као мила гошћа Српског Народног Позоришта бавила се крајем априла мјесеца у Биограду славна чешка умјетница госпођа Марија Хорицова-Лаудова. Она је играла у главним улогама: *Завичаја Мадам Сан-Жен*, *Федори* и *Приповијеткама краљице Наварске*. Игра је госпође Лаудове изазвала највеће симпатије српске пријестоничке публике. *Позоришни Лист* доноси у свом чланку животопис славенске умјетнице са њеном сликом. Она је члан *Народног Позоришта* у Прагу гдје је већ првом својом улогом задобила сва срца и данас својом умјетничком игром, својом љепотом, образовањем и јунонским стасом доводи публику до највећег дивљења. Она

се сматра као једна од најбољих интерпреткиња знаменитих Сардуових улога, као што су *Федора* и *Теодора*, а ненадмашна је као *Мадам Сан-Жен*. Главна струка г-ђе Хорицове-Лаудове јесу улоге салонских дама; али је у последње вријеме играла и *Анисју* у Толстојевој драми *Царство прака* и главну ролу у новој Бријевој драми *Црвена одећа*, у којим је улогама показала сав свој ватрени темперамент и ванредно интелигентно схватање. Госпођа Лаудова је гостовала у Загребу двапут — 1899. и 1900. — а осим тога са великим успјехом и на пољским позорницама у Лавову, Варшави и Кракову. Пољаци су њеном игром били толико одушевљени, да је пољска критика упоређује са Модрејевском и — Саром Бернаромом.

* „Док се очекује представа *Балканске Царице* у Берлину по издању г. Маркуса, о ком смо у прошлом броју донијели онако опширан реферат од нашег сарадника, берлински *Deutsch-oesterreichische Theater-Zeitung*, како читамо у *Гласу Црногорца*, доноси: „Гласовита драма високо даровитог Кнежевског Пјесника, која је изашла у нашем позоришном књижаству, представљана је у великовојводском дворском позоришту у Најстрелицу први пут у Њемачкој, и постигла је велики успјех, оставивши знаменити, дубоки утисак. У извршном, не само буквалном него и у духу дјела продирућем пријеводу и преради дра Х. Штимке-а, *Балканска Царица* је високо интересантно обogaћење репортаара њемачке позорнице. Већ по намјери Кнежевског Ауктора, који, свјестан својих владалачких дужности, лађа се, да својим пјесничким и драматичким дјелима облагороди душу и нарав свога народа, *Балканска Царица* заслужује пажњу највиших кругова, тим више, што се тиче дјела високо знамените литерарне вриједности, као што ће се видјети како из реферага мјесних, тако и из оцјене највећих њемачких листова, које ми овдје доносимо. Тако пишу: *Neustrelitzer Zeitung*: у присуству Њ. Краљ. В. Великог Војводе, чланова Великовојводске Куће и Њ. В. Војводе Адолфа Фридриха, у пуној кући, први пут се представљала *Балканска Царица* од Николе I, Кнеза Црне Горе, у извршном њемачком пријеводу Х. Штимке-а. У овом дјелу високо даровитог Кнежевског Пјесника, које је постало под утиском славодобитног рата против Турака год. 1878,

сливени су историјски факти и стара легендарна предања у једну цјелину. Језик је добар, искрен и топал, пун драматичног живота, и светим одушевљењем и страпном љубави према отаџбини загријан; стихови су заносни и течни. Цјела драма је као узвишена пјесма црногорске љубави према отаџбини и вјере Црногорке, која је прекрасно изражена заносним рјечима, које Пјесник Данице ставља на уста. Црногоркама је Кнез Никола посветио драму у дивној пјесми, као у предговору свога дјела; и хвала особита припада управи позоришној што нас је обрадовала, прије него је комад отпочео, декламацијом ових заносних стихова познате умјетнице гђице Шефер. У идеалној слици Данице, у историјској личности Станка и у старом Кнезу Деану, који је својој отаџбини и владалачкој кући вјеран до смрти црта нам Пјесник високо интересантне карактере. Што се тиче представљања драме, била је изврсно изведена. Особито одобравање је добила гђица Бонцах у Даничиној улози. Тешку улогу Принца Станка, у чијој души слава и жеђа за владањем побјеђује љубав према вјереници и према отаџбини, изврсно је одиграо г. Винтер. Представници осталих улога уложили су очигледан труд, и допринијели су успјеху цјелине. Бурни аплаус при свршетку драме засвједочио је дубоки утисак, што је на слушаоце учинила, и ми се надамо, да ће се иста у најближе вријеме чешће представљати. — *Meklenburg Strelitz'sch Landeszeitung*. Комад је од велике драматичне снаге, пун пламтећег одушевљења и топле љубави према отаџбини. Језик је смион и изванредно сликовит (*bilderreich*). Карактери су оштро нацртани. Представа је била изврсна. — *Hamburger Nachrichten*: Изгледа да је њена позорничка вриједност сасвим вјеројатна. У драми има пјесничког полета и много животне тоpline. — *Die Post*: Пријатељима иностраног пјесништва дјело пружа обилност драгоцјених порива. — *Leipziger Tageblatt*: Драма има пјеснички лијепих мјеста, над којима се шири животворни дах, а и душевна слика јунака Станка гањива и има у главним приказима драматичних потеза. — *Deutsche Vereins und Familienwelt*: Ток радње је интересантан, вазда дошљедан, и изазивље помњу (*spannend*), тако да би комад морао и на позорници добар успјех имати. — Ови пошљедњи листови оцјењују

дјело по читању, и сви хвале прераду г. Штимке-а“.

* Српско Краљевско Народно Позориште у овој сезони имало је за госта и љубимца Српског Народног Позоришта у Новом Саду, познатог комичара Перу Добриновића. Он је играо у три комада: у *Мамзел Нитуш* од Мелака и Миља, у улози Целестина; у *Кир Јањи* од Стерије Поповића у насловној улози а као пошљедњу представу одиграо је у *Новом Комаду* улогу Јорика. Гостовање ово је лијеп знак колегијалности два најбоља српска умјетничка друшва и подржавање тих веза има свог значаја по напредак и опћу солидарност тако раскомаданог Српства. Г. Драгомир Јанковић у свом реферату *Српског Књижевног Гласника* упоређује игру у *Кир Јањи* Добриновићеву и Станојевићеву: „Ове две Кир Јање не личе један на другога као ни два листа на грани. Београдски је одиста сјајан, гестови су му пространи и обилни, окретан је, жив и симпатичан, јер долази од богато обдареног комичара, коме је игра необично живописна, рељефна, све у спољним ефектима. Добриновићев Кир Јања је ружан, одвратан Цинцарин, ни мало смешан; да нема оне мешавине цинцарско - српског језика, не бисмо се готово ни једанпут насмејали. То потиче из замисли коју Добриновић очевидно има о овој улози и коју, представљајући, хоће да изведе. Несреће које задешавају Кир Јању по њега су, ван сваке сумње, врло страшне и озбиљне. Према томе глумац је у праву да да нам да осетити, на начин на који му допуштају средства, и тај бол и ту жалост, што већма може. Добриновић има ту намеру и, укупно узевши, успева у томе; местимице само, овде онде, чини ми се да му извођење изостаје иза жеље због нагласка који не испадне свакад за руком. Међутим у накнаду за то, једном скоро трагичном способношћу, потресао нас је у призору кад му Чивути украду новце, и кад га нотарош Мишић хоће с пандурима да води у магистрат због лажних банака. Разлика у његовој замисли и у оној Илије Станојевића најјасније се види у једном детаљу. Кир Јања нађе у орману према своме рачуну и сувише мален комадић хлеба који је остао по ручку. Добриновић истиче то место веома јако, од прилике колико Илија Станојевић оне друге много замашније несреће. Ово исто важи и за оно бесомучно дрмусање Јуце,

кад уобрази да прислушкује како броји новце. Шта би тек било, да је заиста ухвати на делу? У овој размери расту и остали ефекти у Добриновића, док не достигну, као што рекох, до трагедије у призору с Мишићем на крају. Мени ће остати као један од јаких утисака, које сам добио у позоришту, та сцена где се старац, с киме се тера провидна спрдња а нама намигује, ваља очајно пред ногама оног који га vara. У том утиску има нешто од оне ретке смесе сузе и смеха, што је од особитог укуса. Ово жаљење Кир-Јање преовлађује чак и кад вади паре за Кир Диму. Добриновић ми је ту дао осећај као да је Кир Јању морао облити мртав зној при тој операцији. Нешто што ме је увек бунило у овом комаду, она лаковерност с којом Кир Јања прима све лукцасте предлоге Мишићеве, на пр. од коњске масти начинити балон; у Добриновићевој игри изгледало ми је могућније, т. ј. у оваког Кир Јање они не могу наћи вероватнији пријем. Ове две Кир Јање могу савршено опстати један поред другог на српској позорници. Београдски је творевина Илије Станојевића и остаје док је њега. Добриновићев се може имитовати, његову замисао може ко други још извести, боље или горе. Узгред једну примедбу само. Не знам што Добриновић, уметник толиког заслуженог гласа, допушта себи неке уметке у текст. Текст Стеријин ваља да буде неприкосновен српским глумцима. Ја се веома радујем овој разлици између двају одличних глумаца у тумачењу једне улоге из репертоара народног. То значи да вољан и паметан глумац може наћи и у нашим комадима довољно материјала за студију и широко поље да се покаже“.

✓ * У Српском Народном Позоришту у Биограду данан је 12. априла о. г. *Трули дол* од познатог хрватског књижевника Срђана пл. Туцића. Комад је двапут представљан и сам писац био је присутан. *Позоришни Лист* напомиње да је тај озбиљни комад српска публика примила са особитом пажњом. У комаду се расправља интересантна и значајна тема из живота, коју је писац извео доста конзеквентно и ако, можда, сувише строго. Глумци су играли ванредно добро, чиме је и сам писац био особито задовољан. Оцјена *Српског Књижевног Гласника* на ову премјеру није повољна док међутим *Коло* доноси реферат из кога вадино овај одјељак:

„*Трули дол* је у главном успео на нашој позорници, он ће се на њој задржати и даље, али га никада нећемо задовољно гледати, јер нагота, у какој нам овде излази живот, као и истина — често пута непријатно дирају. Још нешто. Многог ће у први мах изненадити, што је Туцић пренео догађај на земљиште руске паланке, а није изабрао ближи живот, који би му познатији био. Изабрао античку Атину или модерну руску паланку, људи су у осећањима сродни и исти. Измењени обичаји, друга ношња, језик и доба модификују човека, али његова унутрашњост остаје једна. Страсти се могу префинити и ублажити, но никада уништити. Међу тим што је Туцић узео руску паланку, појмљиво је. Он познаје из књига боље тај живот но хрватски, а још мање српски“.

* *Балканска Царица* Кнеза Николе преведена је на мађарски језик. Превео је и уједно и за позорницу удесио *Љубен Г. Грђућ* а прегледао професор славистике на будимпештанском универзитету др. Едвард Маргалић. Дјело је већ у штампи. Чује се да исту драму превађа и мађарски журналиста, а Србин родом, Јосиф Ивановић.

✓ * У својој мајској свесци доноси *Љубански Звон* Нушићевог *Кнеза од Семберије* у пријеводу Гортанова и Роколског.

* У Прашким Народним Листовима стоји да је *Балканска Царица* Кнеза Николе I. преведена и на чешки. Превео је изврсни зналац српске литературе и дјела црногорског господара pjesника Николе I., *Josef Kouble*, тајник Академије Умјетности у Прагу. Као што дознајемо, *Kouple* је рад свој предао већ у штампу. — Тиме, што је чешки пријевод у оригиналном везаном стиху, одваја се од старијих пријевода, јер ни руски од М. Жераића (Петроград, Суворин, 1994.), ни њемачки од Н. Stümcke-а (Берлин, F. Ebering, 1896.) нису везани, него доста слободно и у другом метру израђени, док чешки пријевод *Kouple*-ов одговара, кажу, потпуно облику оригинала, задржавајући и првобитни његов метрум.

* У Нирнбергу је отворено ново позориште под именом *Интимно Позориште*. Директор му је познати њемачки глумац *Емил Несталер*, који је већ пре неколико година имао у Минхену засновано своје позориште за модерне драмске продукте и звало се *Модерно позориште* т. ј. позориште модерних писаца. И ово

садашње *Интимно позориште*, смјештено у лијепу, китњасту зграду, бавиће се у првом реду његовањем модерних драмских дјела, која готово сва имају неку врсту интимног утицаја, суптилнога, ситнога живописа и финог душевног расположења. Прва је представа, са којом је ово позориште и отворено, била *Содолин сврше-*

так од Хермана Судермана, драма која је са свима својим добрим странама и недостатцима веома карактеристична за свога писца, била је за овај мах значајна и с те стране, што је разноликошћу својих улога дала прилике, да се упозна већи дио новог представљачког особља, које изгледа да је вјештом руком пробрано и склопљено.

Српска

* Одбор за Дучићеву задужбину, издао је овај *стјечај* за награду из његовог књижевног фонда за год. 1901. „Према завјештању оснивачеву да се из прихода његова књижевног фонда сваке године награђују „расправе или монографије или цијела дјела из *српске историје*, политичке, војничке и црквене, или из *српске филологије*, *географије* и *етнографије* у опште (садржина списа не може бити политичке природе)“, а на основу правила о овој задужбини, Одбор који њоме рукује расписује овим стјечај за награду најбољег списа: 1. Ове године наградиће се најбољи спис из области наука обухваћених првом групом, т. ј. из српске историје, политичке или војничке или црквене; 2. Величина је награде за ову годину 1000 (хиљаду) динара у сребру; 3. Спис треба да изнесе најмање 6 (шест) штампаних табака средње осмине; 4. Награђени спис је својина писчева, али се мора штампати у оном облику, у ком га Одбор за награду буде одобрио, и у оноликом броју примјерака колики најмање одбор буде одредио. Писцу ће се награда издати кад поднесе Академији 50 наштампаних примјерака награђеног списа; 5. На натписном листу награђеног списа стајаће *Наградила задужбина арх. Нићифора Дучића*, а испод тога слика завјештаоцева; 6. Непримљени рукописи не враћају се писцима; 7. Писци који желе да им списи буду награђени из овога фонда треба да их пошаљу Срп. Краљ. Академији најдаље до краја мјесеца децембра 1901. године; 8. Списи се могу слати и под пишчевим именом и без тога; у овом другом случају писац је дужан ставити знак на спису и исти такав на завоју затвореног писма у коме ће бити име његово; 9. Штампани списи не могу се подносити за награду.

* Главни одбор Друштва Св. Саве смјера да ове године штампа IX. књигу својега органа, *Братства*.

Прилози, који су до сад стигли уредништву, и ако по количини нису малобројни, по каквоћи нема их толико, колико би требало да испуне ову књигу. С тога уредништво, поред објаве, коју је обзанило послје изласка VIII. књиге, позива родољубиве писце српске, особито старије и на перу огледане, да се својим радовима одазову *Братству*, најдаље до краја јуна ове године, а у смислу овога програма: У свима књижевним прилозима треба имати на уму онај велики патриотски задатак, који је Друштво Св. Саве узело на се и који је у главном у овом: да шири просвјету и његује национално осјећање и врлине у српском народу. А поименце у *Братство* се примају ови прилози: 1. Чланци, у којима се описују српске покрајине или поједина мјеста, чим било знаменита за српски народ; 2. Чланци о повјесничким догађајима српскога народа, старим, новим и најновијим; биографије знаменитих Срба, ратника, књижевника, наставника, духовника, и других заслужних родољуба; 3. Популарне расправе о језику, обичајима и свима особинама српскога народа; 4. Патриотске, моралне и научне умјетничке пјесме, приче и расправе; 5. Чланци из других наука, писани за народ, с намјером: или да уклоне какав недостатак и заблуду или да помогну радиност и умни развитак српског народа. Чланци не треба да буду сувише дугачки, да њина дужина не би била на штету разноврсности ове књиге. Примљеним за *Братство* прилозима даје се награда према утврђеним *Правилима за уређивање Братства*. Прилоге треба слати тајнику друштвеном Момчилу Иванићу, уреднику *Братства*, ул. Св. Саве бр. 17.

* Матица Српска у Новом Саду отпочела је серију својих књига *Животом Дра Јов. Суботића*. Први дио: *Идила*. Ова аутобиографија Суботићева испуњава дио његовог дјетињства и ђачког живота; животопис је писан у виду писама лаким маниром, дотичући се свега што је Суботића забављало као

дијете. Име овог славног човјека заслужно је по историју српског народа у Војводини, тако, да сви податци који се тичу било њега, било оних прилика у којима је он живио и радио, ваља да буду приближени и тако да послуже временом као грађа и слика онога снажног доба нашег препорода у оним крајевима. Да ли је та автобиографија прикладна лектира за шири круг Матичиних читалаца тешко би било рећи. Цијена је 1 круна 50 потура. Редакција ове автобиографије повјерена је професору Г. Тихомиру Остојићу.

* Књижевни Одбор Матице Српске држао је свој састанак 19. прош. мјесеца, на коме су посвршавани ови важнији послови: упућује се редакционом одбору *Књига за народ*: Петра М. Мојића прерада *Христови црква* од Павла Никољскога. — Ријешено је, да се позове Др. Ј. Цвијић да према својој напомени изложи писмено свој распоред за географско-етнографску карту и студију о земљама под круном св. Стевана у колико се тиче Срба. — Чланак Др. Ј. Радонића: *О кнезу Павлу Раденковићу* издаје се на оцјену члану Милану А. Јовановићу. — Примљен је за *Летопис*: чланак Др. Ј. Радонића: *Писмо А. И. Тургенева Митрополиту Стевану Спратимировићу и одговор митрополитов с прилогом његове расправе о Власима*, и расправа проф. Јована Томића: *Црнице из историје сенских ускока*. — Студија Дра. Бран. Петронијевића: *Фридрих Ниче, живот и философија* издата је на оцјену. — Члан Р. Врховац реферше о рукопису Лазе Костића: *О Јовану Јовановићу Змају и његову певању*. Према реферату, ријешено је, да се позове писац, да усвоји све напомене, које је учинио рефернат и да из свога дјела изостави све што је за изостављање, јер се дјело онакво, какво га је Костић поднио не би могло никакo примити. Рукопис Костићев износи 233 ситно исписане стране.

* Штампан је XXXV *Споменик* Српске Краљ. Академије (првог разреда V), с овим садржајем: Површине речних сликова и дужине река Краљевине Србије, израђено у Географском Заводу Вел. Школе. — Прилог флори маховина у Србији, од Миливоја Симића. — Прилог познавању маховина у Србији, од Жив. Ј. Јуришића. — Фораминифери из друго-медитеранских слојева у Србији, палеонтолошка студија од П. С. Павловића. — Прилог флори гљива Краљевине Србије, од Николе Ранојевића. — Хемијско испитивање минералних вода у Краљевини Србији, од Д-ра Марка Лека.

* *Српски Књижевни Гласник* доноси ову биљешку: Прије краткога времена довршен је у штампарији *Каталог рукописа и старих штампаних књига*, које је по одлуци Српске Краљевске Академије, саставио проф. Љуб. Стојановић. У овоме су каталогу описани сви рукописи и штампарске првине, којих има у збирци Српске Краљевске Академије; прво је детаљни опис рукописа словенских, па рукописа на туђим језицима, па онда опис фотографских и дру-

гих снимака, и напошлетку опис старих штампаних књига. Састављач је овоме послу додао и потребне пријегледе: прво су бројеви инвентара и бројеви под којима су рукописи у овоме каталогу, па пријеглед рукописа по садржини, по језицима, по времену, па су побиљежени писци рукописа, и на крају је регистар. Овај је каталог штампан у издању Академији. Књига је у 8-ни и има 267 страна.

* Примили смо на приказ *Српско Цвѣће* са сликама, за омладину спремио Л. Зрнић. Издање Српске Краљевске Двор. Књижарнице Мите Стајића у Београду. 1901. Уређивач је пробрао неколико одличних аутора српске књижевности, донијевши укратко животопис и значај њихов уз лијепо израђене ликове. Заступљени су: Вук Стефановић-Караџић, Бранко Радичевић, Љубомир Ненадовић, Лаза Лазаревић, Ђура Јакшић, Јован Јовановић-Змај и Коста Трифковић. Књига износи 224 стране велике осмине, на финој артији а стаје само 2 динара. Ова је књига намијенена омладини средњих завода у нижим разредима.

* Уредништво *Кола* расписау је награду од сто динара у злату за једну приповијетку, која би се штампала у *Колу* а одатје прештампала у 100 примјерака. Писцима се оставља слободан избор предмета и неће се обзирати на величину. Рок је 1. јула о. г. Награду ће додијелити нарочити за то одбор. Прва по вриједности, послѣје награђене приче, добиће 40 динара у сребру. Ненаграђене приповијетке вратиће се писцима натраг, ако то желе.

* У 17. броју *Бранкова Кола* изашао је од П. Аршинова чланак: *Константин Данијел Сликар*, као прилог историји српског сликарства. На завршетку апелује уредништво на српско родољубље и отвара лист за скупљање прилога на подизање скромног споменика овом врском сину српског народа, коме се данас једва знаде за гроб. На ову цијѣљ довољно је ако се скупи 200—300 круна. Скупљања се примила Администрација Бранкова Кола. Прилози нека не буду ни мањи ни виши од 1 круне.

* *Иван Васин Поповић* уредник *Сарајевског Листа* издао је овај позив на претплату: „*Neera*: Књига мојега сина (Il libro di mio figlio) са дозволом списатељице превео Иван Васин Поповић. Ову красну књигу, какве не вјерујемо да има равне у свјетској књижевности, написала је знаменита италијанска романсерка *Neera*, написала је мајка својему сину, тако свестрано, језгровито, са таком мудрошћу и са тако топлим осјећајем, како само високоумна жена, како само вруће срце мајке може да испише и намијени својем идејалу, својем рођеном чеду. Ја сам ову књижицу од 7 шт. табака мале 8-не превео са насладом, вјерно и помно и намијенио ју *нашој зрелијој омладини*, да јој буде *путевођа у животу*, на путу својега *моралног усавршења*. Књига ће за кратко вријеме изићи из штампе, те *молим пријатеље* лијепе књиге и нашега подмлатка, да *ме сабирањем претплате подупру у овом издању*. Цијена је *књизи само*

1 круна. Ко ми скупи 10 претплатника, даћу му једну књигу или једну круну на дар. Ко ме је воља, може ми сабрану претплату послати у напријед и у том случају ја ћу платити поштарину за одаслане књиге, а коме је наручније, нека ми само јави колико је предбројника сабрао, па ћу му жељени број књига послати са *платом у наточ* (Per Nachnahme). Књига се особито препоручује за *школске награде зрелијој младежи средњих школа*, на што свраћам пажњу наставника.“

* На врло финој артији, у елегантном формату и опреми изишле су *Пјесме* Алексе Шантића. Књига износи 190 страна а цијена јој је 2 круне а за ђаке 1 круна 50 хелера. Препоручујући за сада најтоплије ову поетску збирку читаоцима надамо се ускоро опширнији реферат о њима донијети. Спољашна опрема је врло лијепа. Наклада је пишчева.

* *Племенита крв* од Ернеста Вилденбруха, прича за омладину превели са 30. њемачког издања Ђ. и М. Миловановић. Цијена 40 хелера. Ова је приповијетка у Њемачкој стекла великих симпатија нарочито у омладинским круговима тако да је доживила у најкраћем времену 30 издање. Ова се књижица у својој домовини даје за успомену једно другом као лектира јаке моралне и здраве тенденције. Ми је нарочито препоручујемо за испитне дарове нашим школама. Издање је изишло врло укусно у штампарији Пахера и Кисића у Мостару.

* У Биограду је изишла нова књига Лазе Комарчића *Преци и потомци*. То су историјске слике постања данашње Србије, у двадесет одељака међу којима је и опис Биограда из доба Сулејман паше. Уз књигу је и лик краља Александра и краљице Драге. Издање је укусно а цијена је 2 динара.

* Штампана је и друга књига *Принципи Историје* од Боже Кнежевића са посебним насловом *Пропорција у Историји*. Ово је дјело штампано трошком фонда Димитрија Николића-Беље, у Државној Штампарији. Дјело износи 384 стране велике осмине.

* Из *Кола* прештампана је етнографска расправа Дра С. Тројановића и М. Гајића *Крвни мир код Срба и Арнауца*.

* Др. Драг. М. Павловић штампао је своју студију *Аустријска владавина у северној Србији* од 1716 до 1739. Студија је написана на основу грађе бечких архива. Расправа је ова одштампана из LXII и LXIV *Гласа Краљевске Академије*.

* Примили смо на приказ *Је ли забрањено празновати Ускрс са Јеврејском Пасхом?* од Максима Триковића одштампано из богословског часописа *Гласника Православне Цркве*.

* Штампарија Ж. Радовановића издала је прву свеску *Железничких прича* од Милована Костића. Књиге нисмо примили.

* Др. философије и свршен богослов Бошко Петровић одштампао је из *Српског Сиона* своју док-

торску дисертацију *Студије и критике на психифицички монизам*. Штампана Српске Манастирске Штампарије у Срем. Карловцима 1901. Цијена 1 круна 30 пара дин.

* *Сунцокрет* ће се звати нова илустрована збирка пјесама, приповиједака и разне поуке за дјецу. Уредник је Мих. Јовић уз сарадњу учитеља и учитељица основних школа. Чист приход је намијењен за екскурзију српских учитеља било у стране културне државе било у које српске земље. Цијена је један динар или круна.

* *Са српског приморја* је брошира коју је написао Дионисије Миковић, игуман, а штампана у Биограду, у Државној Штампарији 1901. Говори се о једном познатом насрају у Паштровићима у почетку 18-ог вијека.

* Српска Књижевна Задруга наставља и ове године засебна издања, те ће за кратко вријеме дати другу књигу Змајевих пјесама под натписом *Чика Јова српској омладини*.

* Одбор за издавање Вукових дјела дао је у штампу трећу свеску треће књиге Вукових *граматичких и полемичких списа*

* Г. Радован Кошутић штампа, као читанку уз раније израђену граматику, *Огледе књижевног језика пољског*.

* У десето коло Српске Књижевне Задруге ући ће поред осталог: Његошев *Шћепан мали*, Љубишина *Причања Вука Дојчевића* и збирка приповједака Ива Ћипика.

* *Пјесме* Јована Дучића биће са свим готове до свршетка јуна о. г. Да би се ово дјело што више растурило наше Уредништво ријешило је да му цијену у претплати *обали* на 1 круну и 50 потура, за Србију 2 динара у сребру. Скупљачи добијају десету књигу на дар или вриједност књиге у новцу, а ђаци скупљачи добијају сваку шесту књигу на дар или њену вриједност у новцу. Књигу ћемо слати о своме трошку и *само уз доплату*. (Per Nachnahme). — Рок претплате је продужен до 25 јуна. Ван претплате остаје књизи цијена 2 круне или 2 динара и 50 пара.

* У трећој свесци *Летописа* штампана је шеста глава *Биљежака једног писца* од С. Матавуља.

* Раније објављени *Стари српски записи и натписи* (I књ.) што их је прикупила Српска Академија Наука, већ су у штампи и за кратко вријеме биће у рукама читалаца.

* Књижевно Одјелење Матице Српске држало је 30. априла свечану сједницу на којој је њен секретар др. Милан Савић држао говор о покојном Дру Илији Огњановићу, књижевном члану Матице. Сједница је била лијепо посјећена а нарочито је био заступљен лијеп број интелигенције.

* Издавачка књижарница Пахера и Кисића у Мостару издала је zgodну цепену књижицу у миниатурном формату: *Слава Крсног имена у Мостару*, гдје се налази попис српско православног породица у Мостару и њихово крсно име. Ова књижица украшена је сликом Кнежеве Вечере, а тексту је додат кратак предговор о значају крсног имена и тропари светитеља. Цијена је 40 хелера. — Ово је врло практична књига приликом честитања крсног имена у Мостару.

* Чешка Академија Наука и Умјетности изабрала је српског књижевника и државника *Стојана Новоковића*, сада посланика на Петроградском двору, за свога иностраног члана.

* За редовног професора међународног приватног права и грађанског поступка на Великој Школи у Биограду постављен је указом *Живојин Перић*, а за редовног професора зоологије др. *Живојин Борђић*.

* За ванредног професора ботанике на Великој Школи у Биограду постављен је др. *Лујо Адамовић*, а за ванредног професора грчког језика и литературе др. *Војислав Ђерић*.

* Наш сарадник познати приповједач *Милан Будисављевић* положио је у Загребу професорски испит из класичне филологије.

* Академски савет Велике Школе у Биограду изабрао је дра *Драгољуба Павловића* за редовног професора опште историје новог вијека.

* *Јован Жујовић* враћен је за професора геологије на Великој Школи у Биограду. Жујовић је и у страном свијету признат као одличан научењак.

Словенска

* Воспоминанија, статји и писма из-за Граница, зове се књига познатог сликара руског Рјепина. Ту је скупљено све, што је умјетник написао и, треба признати, има врло интересантних ствари.

* *Лебедев* и *Афанасјев*, два млада пјесника, издали су по збирку својих пјесама. Говорећи о њима, критичар Сементковски и за друге млађе пјеснике вели: „Сувремени пјесници сами добро не знају, о чему

ће управо пјевати, шта желе и чему теже. Хоће им се да пјева — то је несумњиво и пјевају кад и када прилично, кад дођу до тема, које су у стању опјевати. Но те су теме у великој већини обичне или сачињавају само пријепјев онога, што је опјевано другима далеко боље; заједно с тим пјесници осјећају и незадовољство. Сравнијући своје пјесме са пјесмама бољих пјесника, они виде, да стварају слабо и осјећају, да им и читацац може ставити питање: зашто они управо пјевају, коме су они потребни? И тај осјећај незадовољства, сазнање немоћи и нагони их да за нечим жуде, нешто траже, теже небу од земље“...

* Будишчев, млад приповједач руски, издао је збирку од двадесет приповиједака, под натписом *Расприа*. Приповијетке су написане мајсторски и одају пјисца као добра психолога и добра познаваоца околице, из које пише.

* П. П. Гњидич написао је роман *Купальныя огни*. Роман је написан из живота виших чиновника а такође и из живота књижевничкога.

* И. Игњатов издао је књигу *Галереја руских писателјей*. У књизи се налазе портрети (са кратим биографијама) руских писаца, почевши од Кантемира и свршавајући са Горким. Издавачу замјерају, да је забривио неке видније књижевнике, док је опет у књигу унио неке, који би слободно могли изостати.

* Стањуковић је издао збирку прича *Изъ жизни моряковъ*.

* У 8. свесци *Slovensky Přehled* изашао је опширна биографска црта о умрлом Марку Миљанову. У чланку се говори и о књижевном раду покојниковом.

* У словачким Народним Новинама изишао је у подлистку пријевод *Историја једног шпицла* од Милана Недељковића.

~~~~~  
\* *И овом приликом молимо наше читаоце да нас извине што ни у овом броју нисмо донијели наставак приче Чича-Јордан због болести нашег сарадника, господина Сремца.*  
~~~~~

СА Д Р Ж А Ј: Марко Цар: *Како да прославио 19. октобар*. — **Пјесништво:** Јован Дучић: *Драма*. — *Из послрцади* Авде Хасанбегова Карабеговића: *Ко пунолак, Ја те сакам. Већ прогјече, Кад јесени вјетри...* — **Приповијетке:** Симо Матавуј: *Пиллипенда*. — Милан Прибићевић: *На путу у јутро*. — Јоан Slavici: *Скорлон*, превео Ник. Сп. Матијевић. — **Чланци:** Павле Поповић: *О Горском Вијенцу* (наставак). — W. F. Brand: *Poeta Laureatus*, превео Милан Ђуковић. — Д. В. Григорович: *Књижевне усомене*, превела Вукосава Иванишевићева. — **Оцјене и прикази:** *Милан Наранић*, приказује Слободан Јовановић. — *Гласник земаљског музеја у Босни и Херцеговини*, приказује Л. Грђић-Бјелокосић. — *Баналачки (раднички дунђерски) језик*, приказује Милан Ђуковић. — **Позориште.** — **Хроника:** *Српска. Словенска.*

Претплату *Зоре* прила њена Администрација, затим Издавачка Књижарница Пахера и Кисића у Мостару, и сви њени повјереници. — Рукописи шаљу се Уредништву. — Поједина свеска стаје 80 хелера. — Прима трговачке и друге огласе, рачунајући од петит-редака у једном ступцу и то: за једно оглашавање по 12 хелера, за три оглашавања по 8 хелера, а за више од три пута, као и за огласе на читавој страни, знатно јефтиније. За сваки пут оглашавања урачунава се 60 хелера биљеговине.